szombat

2006. november
5767 chesván
•
A Magyar Zsidó
Kulturális Egyesület
folyóirata.
Megjelenik évente tízszer.
•
Szerkesztőbizottság:
Deák Gábor
Hoffman Iván
Itamár Jáoz-Keszt
Kovács András
Seres László
Tatár György
Turán Tamás

Szerkesztőség:
Szántó T. Gábor
(főszerkesztő)
Gadó János, Novák Attila

Deák Andrea
(szerkesztőségi titkár)
Fritz Éva (pénzügyek)

Állandó külső munkatársak:
Csáki Márton, Peremiczky Szilvia,
Szegő Péter, Várnai Pál
•
A megjelenést támogatja:
Amerikai Joint Magyarország
Ronald S. Lauder Alapítvány
Magyarországi Zsidó Örökség
Közalapítvány

Nemzeti Kulturális Alapprogram

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTÉRIUMA
•
A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi.
•
Terjeszti a LAPKER Rt.
•
A kéziratok szerkesztése lezárult:
2006. október 12-én.

Címlap:
Kurdi István

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
1065 Budapest, Révay u. 16.
Bálint Zsidó Közösségi Ház,
234-es és 235-ös szoba.
Telefon: 311-9214/136, 137
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:
info@szombat.org
Címünk az interneten:
http://www.szombat.com

Előfizethető a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat" számú alszámlán.
Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Nyomdai előállítás:
Grafika Press Nyomdaipari Rt.

5. oldal

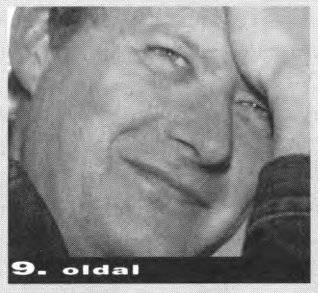
9. oldal

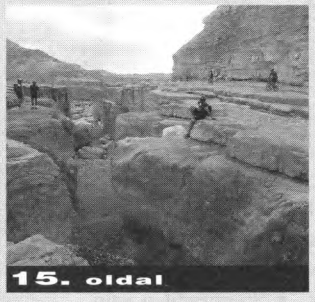
15. oldal

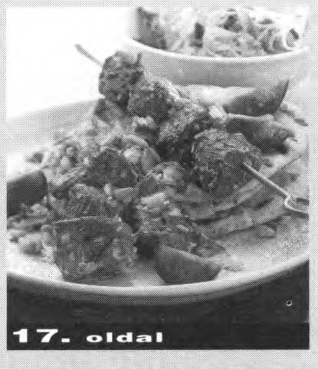
17. oldal

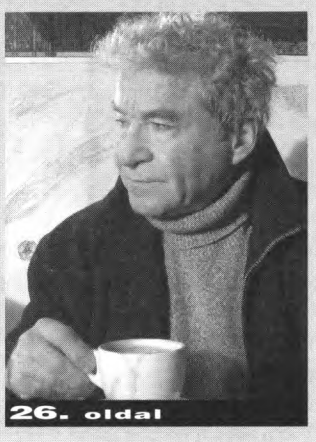
26. oldal

ÁLLÁSPONT

4 Gadó János
A Kossuth téri „forradalomról"

VILÁG

5 Tony Blair
„Ezt a háborút az értékek terén kell megnyernünk"

9 **„Egy demokrata nem buzdít anarchiára"**
Interjú Adam Michnikkel (Gadó János)

11 **„Az emberek nagy része azt se tudja Szlovéniában, mi fán terem a zsidó"**
Szlovénia zsidóságáról (Szegő Péter)

14 **Nostra culpa maxima?**
(Peremiczky Szilvia)

IZRAEL

15 **Sivatagi látomás**
Izrael jövője a Negevben rejlik?
(Matti Friedman)

17 Claudia Roden
Kuszkusz vagy gefilte fis?
Az izraeli konyha színeváltozásai

HAZAI DOLGAINK

21 **Új arcok – új gondolatok 3.**
Interjú Lányi Eszterrel és Kürti Cabával
(Csáki Márton)

24 **Gender és Jewish** (cs. m.)

24 **Salkaházi Sára élete és halála** (na)

KULTÚRA

26 **„Költő vagyok, aki magyarul ír"**
Uri Asaffal beszélget Csáki Márton

28 Vágó Miklós
Zsidó szerepkártya

30 Heller Ágnes
Zsidók ábrázolása a jelenkori történelmi regényben

31 **„Zsidókérdés" – álkérdés**
(Csőke Zoltán)

33 **Könyvmoly**
Csáki Márton rovata

KULINÁRIA

34 Salamon Kóser étterem
Döntés elhalasztva

A Kossuth téri „forradalomról”

Spinozától származik a gondolat: ha embertársunkról ítéletet mondunk, abból bennünket lehet megismerni, nem embertársunkat.

Ahogy a televízió épületét felgyújtó tömeget látva magát a tömeget ismerhettük meg, és nem a televíziót, úgy a verbális agresszióban jeleskedő, „görénykurzusról” szónokló újságíró is magát és közönségét mutatta be, nem azt, akit becsmérelt. Mikor a Népvezér Fideszgyűlölő baloldalról beszélt, sejthettük: aki sokat beszél a gyűlöletről, az maga viaskodik ilyen érzelmekkel. És amikor ez év áprilisában a Fidesz-szavazókat fenyegető veszélyről halhattunk tőle, vajon nem ennek az ellenkezője járt a fejében, mint afféle *wishful thinking?*

Demokráciákban példátlan helyzet állt elő ez év szeptemberében: a miniszterelnök expressis verbis kijelentette, hogy „hazudtunk”. Ez egyszerre felháborító, de katartikus is lehetne, hiszen hozzátette: „nem akarom tovább csinálni”. Nincs mód arra, hogy más demokráciák válságkezelését alkalmazzuk itt – ilyen helyzet ugyanis máshol még nem fordult elő. Hazugságon rajtakaptak már jó néhány politikust, de ilyen nyílt beismerésen még nem. Alapjaiban rendült meg a kormány iránti bizalom – de az ellenzék agresszív utcai happeningjein magáról állít ki bizonyítványt, nem a kormányról. Mindez csapás a demokráciára, hiszen bizalmi válság és gazdasági szükséghelyzet idején a kormány minden lépése fölött érdemi kritikát kellene gyakorolni. Csakhogy nagyon nehéz érdemi kritikát gyakorolni olyan emberrel szemben, aki folyamatosan jellemgyilkosság céltáblája.

Mert az ellenzék számára a miniszterelnök nem partner, és még emberi mivoltában sem tisztelik. Ha felszólal, kimennek az ülésteremből. „Hazug”, „eskü-szegő”, „becstelen”, „görény”. Nem beszélnek vele, csak róla. Trágár rajzok és viccek tárgya. De vajon a megbélyegzés és kitaszítás kit minősít: a tettest vagy az áldozatot?

„Felhívom Gyurcsány Ferencet, hogy jelenlétével ne provokálja az embereket”. „Gyurcsány Ferenc nemkívánatos személy.” Gyurcsány ist hier unerwünscht. Az ilyen magatartás neve: dehumanizálás. Az ellenséget meg kell fosztani emberi mivoltától, hogy könnyebben lehessen eliminálni.

Ez a politika a XX. századból ismerős. Nem az ellenzéktől joggal elvárható kritika, hanem gyűlölet- és hecckampány. Bosszú. Porig kell alázni azt, aki a Vezért le merte győzni.

Mert a Vezért, aki hivatalból a Népet képviseli, nem lehet legyőzni. A Vezér soha nem hazudik. Közvetlenül a nép akaratát fogalmazza meg, amelyről első kézből, az utcán értesül. A Népakarat letéteményeseként természetesen nem zavarja őt holmi parlamentarizmus, tehát 72 órás ultimátumot ad a törvényes kormánynak: vagy teljesíti követeléseit, vagy lássa a következményeket – amiket majd ő maga fog előidézni. „Gyurcsány Ferenc nem demokrata” – közli a Vezér, s elegendő itt Spinoza fenti gondolatára utalni.

*

Népvezérnek lenni demokratikus berendezkedésű országban – ez maga a közép-európai abszurd. A Vezért saját tábora dicsőíti, az ellentábor viszont gúnyolja és szurkálja – a sértettség és bosszúvágy így be van programozva. De ez csak egy része a történetnek: a Vezér azért jelent meg, mert van rá igény.

Ha a társadalom túlnyomó része azt hiszi, hogy az állam dolga minél többet adni és minél kevesebbet elvenni, akkor az államra mint jóságos nagybácsira, nem pedig saját maga által el- és fenntartott apparátusra tekint. Nem éppen felnőtt attitűd. Csak szépet és jót akarnak hallani, megkapják, majd persze kiderül, hogy mindez nem igaz, s most azt átkozzák, aki az ő kedvükért hazudott.

Nézzünk szembe önmagunkkal, saját esendőségünkkel! – szól a miniszterelnök üzenete, ami persze menekülés előre, szükségből erény kovácsolása. Ha már megtudta a gyerek, hát kezeljük felnőttként, mondjuk meg neki az igazat, és ígérjük meg, hogy többé nem hazudunk. A pedagógiai szakirodalom is ezt javasolja a hazugságon kapott szülőnek. Mindebből persze nem következik, hogy a miniszterelnök a továbbiakban is ehhez tartja magát. Korántsem biztos, hogy a mostani krízis hatására a magyar választópolgárok jelentős része katarzison esik át, s egy csapásra elhajítja az állammal szemben táplált gyermeki attitűdjeit.

Ne nézzünk szembe önmagunkkal! Mi jók vagyunk és ártatlanok, a csúnyák, a hazudósak becsaptak, ők tehetnek mindenről! – szól Orbán üzenete, a nyomaték kedvéért síppal, dobbal, árpádsávval, fenyegetőzéssel.

S az eredmény: a Kossuth téri ellenforradalom. Mert a téren viruló szimbolika legalább annyira emlékeztet 1919 szeptemberére, mint 1956 októberére. Megkérdőjelezni a demokratikus jogokat szavatoló alkotmányt („Alkotmányozó nemzetgyűlést!”); hatósági beavatkozást követelni a független média ügyeibe („Sajtóegyensúlyt!”); utcáról fenyegetni a szabadon választott parlamentet; „néphatalmat” emlegetni a törvényben rögzített szabadságjogokkal szemben – 2006-ban ezek már ellenforradalmi célok és módszerek, még ha forradalmi hangulat és jelszavak közepette jelennek is meg.

*

Pár hónapja e lap hasábjain a fősodrú jobboldalt méltattam óvatosan, amiért – mint állítottam – lassan leválasztja magáról az antiszemitizmust. Ezt az állítást a mostani „forradalmi” helyzetben felül kell vizsgálni. A Fidesz politikusai nem tesznek sem nyílt, sem burkolt antiszemita célzásokat. De udvari sajtójuk részben antiszemita (Demokrata), részben anticionista (Magyar Nemzet), populista politikájuk pedig vonzza a szélsőjobbot. Mindez a zsidók számára nem perspektíva.

Gyadó János

TONY BLAIR

„Ezt a háborút az értékek terén kell megnyernünk”

Tony Blair brit miniszterelnök ez év augusztus 1-jén, a libanoni háború utolsó napjaiban beszédet mondott a Los Angeles-i székhelyű World Affairs Council tanácskozásán. Az odahaza ekkor már szorongatott helyzetben lévő Blair e beszédében összefoglalta politikai filozófiáját, mely a Közel-Kelet ügyében tett lépéseit vezérli. Lapunkban a szöveg rövidített változata olvasható.

Hetek óta érlelődik bennem, amiről most beszélni fogok. A libanoni válság mit sem változtatott a véleményemen, sőt inkább megerősítette azt.

A háborút kirobbantó provokációnak nyilvánvalóan az volt a célja, hogy szembenállást, káoszt és vérontást idézzen elő, mert ha Izrael visszavág, ezen kellően felháborodik majd az arab és az iszlám közvélemény, és nem az erőszak felelősei, hanem Izrael ellen fordul.

Nekünk továbbra is mindent meg kell tennünk a megbékélés érdekében, de a mostani események fényében újra kell gondolnunk stratégiánkat, hogy felülkerekedhessünk azokon, akik bennünket fenyegetnek. A Közel-Keletet a szélsőséges erők szorongatják, melyek mind gyakrabban bukkannak fel a térség határain túl is. Ha meg akarjuk védeni magunkat, akkor a mérsékelteknek össze kell fogniuk annak érdekében, hogy a jövőben muzulmánok, keresztények és zsidók; arabok és nyugatiak; gazdag és fejlődő országok egymás mellett békében és harmóniában élhessenek és fejlődhessenek. Ez az én üzenetem ma itt önöknek: a globális terror elleni háborút csupán fegyverekkel nem nyerhetjük meg. Meg kell nyernünk a harcot az értékek terén is, meg kell mutatnunk a világnak, hogy elfogulatlanok, igazságosak vagyunk, és egyenlő mértékkel mérünk, mikor ezeket az értékeket alkalmazzuk.

A helyzet ez: háború van, de teljesen szokatlan háború.

Szeptember 11-e, a londoni és a madridi merényletek, az Indonéziában, Algé-

riában és még számtalan távoli országban elkövetett terrortámadás, a legutóbbi afganisztáni és indonéziai események mind ugyanannak a háborúnak egy-egy epizódját jelentik: mely értékek fogják meghatározni a jövőt? Vajon a tolerancia, a szabadság, a másság tisztelete és a sokszínűség, vagy a megosztottság és a gyűlölet fog felülkerekedni? Még egyszer mondom: ezt a háborút nem lehet megnyerni hagyományos eszközökkel. Csak úgy győzhetünk, ha meg tudjuk mutatni ellenfeleinknek, hogy a mi értékrendünk az erősebb, a jobb, a becsületesebb és az igazabb. Ennek érdekében azonban politikai szempontjainkat kell alapvetően átfogalmaznunk.

Ha nem változtatunk stratégiánkon, ha nem lépünk fel aktívabban a szegénység, a klímaváltozás, a világkereskedelem kérdéseiben és a Közel-Kelet ügyében, akkor a palesztin-izraeli megbékélés érdekében tett minden erőfeszítés kudarcot fog vallani. Márpedig ezt a harcot meg kell nyernünk.

Jelenleg a Közel-Keleten, Afganisztánban és még sok más távoli országban a különböző értékrendek közti elkeseredett háború zajlik, melynek kimenetele alapvetően meghatározza majd mindannyiunk jövőjét.

Ennek a harcnak csupán egyik megjelenési formája az általam reakciósnak nevezett iszlám erők és a mérsékelt, „mérvadó" muzulmánok közti küzdelem. A fentiek hatása azonban messze is érezhető lesz. A fő problémánk a terrorizmus, de az is most fog eldőlni, hogy miként alakulhat az egész világ sorsa a 21. század első felében, továbbá hogy melyek lesznek a közeljövő globális értékei.

Szeptember 11-e után az Egyesült Államok a beavatkozás politikáját választotta, hogy megvédje saját és a mi jövőbeli biztonságunkat. Először jött Afganisztán, majd Irak következett. Később egy széleskörű közel-keleti rendezési terv született, mely az arab világ demokratizálását tűzte ki célul.

Bármilyen beavatkozásról is legyen szó, ezek nem egyszerűen a politikai rendszert, hanem az uralkodó értékrendet kívánták megváltoztatni. Nem kormányváltás volt a jelszó, hanem értékváltás.

Természetesen a reakciós iszlám hívei már jóval a szeptember 11-i támadás előtt is támogatták a terrorizmust. A legkülönfélébb atrocitásokra került sor Csecsenföldön, Indiában és Pakisztánban, Algériában és még sok más iszlám országban. De ezek közvetlen hatását mi nem érzékeltük. Ez az oka annak, hogy nem figyeltünk fel időben a veszélyre, és nem tettük meg a szükséges lépéseket.

Hibáztunk. Ma már látjuk, hogy nem egyedi jelenségekről volt szó: ezek a támadások egy mindinkább erősödő mozgalom újabb és újabb lépései voltak. E mozgalom hívei szerint a muzulmánok a nyugati kultúra hatására elhagyták az igaz hitet. Mozgalmukat az elnyugatiasodott muzulmánok elleni düh vezérli. Híveik szerint az igaz út az, mely nem csupán a hitet adja vissza, hanem helyreállítja a muzulmánok önbizalmát és önértékelését is, nem más, mint a támadás a Nyugat, és annak minden alkotása ellen.

A politikai stratégiát néha elhatározás, néha viszont a megérzés szüli. Ez a mozgalom valószínűleg a véletlennek köszönheti stratégiáját. Megvan az ideológiájuk, a világképük, erős a meggyőződésük, és fanatikus az elszántságuk. Sok szempontból a korai szocialista forradalmárokra emlékeztetnek. Nincs feltétlen szükség szervezettségre és vezérkarra, sőt még nyílt utasításokra sem. Aki hisz, az tudja mi a teendő.

A mozgalom stratégiája az 1990-es évektől vált nyilvánvalóvá. Ha harcukat az iszlám világon belül vívják, számolniuk kellett volna azzal, hogy a józan, becsületes muzulmánok tömegei elutasítják fanatizmusukat. Az iszlám hit védelmében, muzulmánoknak muzulmánok ellen kellett volna harcolniuk. A mozgalom vezetői azonban felismerték egy Nyugat elleni háború hihetetlen mozgósító erejét.

Szeptember 11-e erről szólt. Elképesztő, hogy mind a mai napig milyen sokan állítják: azért fokozódik a terrorizmus, mert megszálltuk Afganisztánt és Iránt. Mintha megfeledkeznének arról, hogy a szeptember 11-i támadás előbb történt. Nem mi, nyugatiak támadtuk meg ezt a mozgalmat, hanem ők támadtak meg minket. Mi a New York-i merényletig szinte alig vettünk róluk tudomást.

Szeptember 11-e után törődhettünk volna csupán a saját biztonságunkkal. De nem ezt tettük. Az értékek mellett döntöttünk. Azt mondtuk, nem kell még több talibán, nem kell még egy Szaddám Huszein. Pontosan felismertük, hogy nem kerekedhetünk felül egy fanatikus ideológián, ha csupán a vezéreit börtönözzük be vagy végezzük ki. Az eszméiket kell legyőzni.

Az Irakban és Afganisztánban elkövetett hibákról elemzések tömkelege látott napvilágot: ezek némelyike helytálló, ám többsége utólagos okoskodás. Van azonban egy lényeges pont, melyet minden elemző figyelmen kívül hagy. Amint elhatároztuk, hogy nem a rendszerváltás, hanem az értékváltás az elsődleges cél, mind Irakban, mind pedig Afganisztánban élethalálharcot kellett vívnunk a reakciós iszlám erőkkel. Nem egyszerűen a tevékenységüket veszélyeztettük – értékrendjüket, létük értelmét fenyegettük.

Nem csupán az Al-Kaida rettegett attól, hogy két brutális diktatúrát – egy vallásosat és egy szekulárist – a toleráns demokrácia váltja fel. Az átalakulást figyelő többi ország is joggal tarthatott attól, hogy a példa ragadós. Ez a helyzet Iránban és Szíriában. Nincs semmi jelentősége annak, hogy korábban – egy másik politikai korszakban – ezek az országok különböző okok miatt gyűlölték egymást. A közös fenyegetettség hatására hirtelen új szövetségek alakultak.

Létezik azonban egy ügy, amely az egész világon egyesíti a muzulmánokat, egy olyan probléma, amely még a legnyugatiasabb muzulmánok szemében is az igazságtalanság, sőt, a megalázás szimbóluma: ez pedig a palesztin kérdés. A mérsékelt palesztin vezetést felőrölte a radikális erőkkel szembeni sikertelen küzdelem és a békefolyamat megtorpanása. Amikor Saron miniszterelnök rászánta magát a bátor lépésre, és elrendelte a gázai övezet kiürítését, ezt az alkalmat ki lehetett és ki kellett volna használni a békefolyamat felújítására. Azonban túl nagy volt a nyomás, és mivel az eseményeknek sosincs nyugvópontja, előrelépés helyett visszaesés történt. A választást a Hamasz nyerte meg. Még ekkor is, ha a Hamasz mérsékelt szárnya képes lett volna előrelépni, meg lehetett volna menteni a helyzetet. De nem ez történt.

A reakciós iszlám erők használták ki a lehetőséget, először Gázában, majd pedig Libanonban. Pontosan tudták, mi

fog történni. Tudták, hogy a terrort Izrael nem fogja szótlan tűrni. Abban bíztak, hogy a világ napokon belül elfelejti a provokációt, viszont mindenki fel fog háborodni az izraeli támadás miatt. A szélsőségesek csapdát akartak állítani a mérsékelteknek, hogy ne legyen más választásuk, csakis az amerikaiak illetve az arab utcák tévéhíradókon felbőszült tömegei között. És pontosan ez történt.

A szélsőségesek számára létkérdés, hogy saját fogalmaikat használva: a nyugat elleni iszlám háborúként, ne pedig diktatúra és demokrácia szembenállásaként határozzák meg az eseményeket; hogy a muzulmánok csupán a bombákat, a kegyetlen háborút lássák, és úgy tudják: mindezért Izrael felelős.

A térséget mindjobban behálózó szélsőségesek így söprik félre a haladó iszlám gyenge és tétova igyekezetét.

A változáshoz elengedhetetlen, hogy felismerjük ennek a háborúnak a sajátosságát, a győzelemhez pedig reális stratégiára van szükség. Ez a két feladat még előttünk áll.

Az első kérdéssel kapcsolatban számomra szinte hihetetlen, hogy rengeteg olyan nyugati vélemény lát napvilágot, mely szerint a globális terrorizmusért valamiképpen mi magunk vagyunk felelősek. A globális veszély kérdésében mindnyájan egyetérthetünk. Aki csak egy kicsit is foglalkozott a terrorcselekmények elterjedésével és mértékével, annak nyilvánvaló, hogy ez mára a világ minden jelentős országában felütötte a fejét. Kétségtelen: elsődleges célpont az Egyesült Államok és szövetségesei. De olyan országok is célponttá váltak, melyekről senki sem állíthatja, hogy a Nyugat szövetségesei.

Ugyancsak ostobaság azt állítani, hogy a terrorizmus a szegénység következménye. A szélsőségesek természetesen kihasználják a szegénység következményeit, de a vallási fanatikusokról senki sem állíthatja, hogy a gazdasági fejlődés bajnokai lennének. A vallási szélsőségek a terrorizmus valódi forrásai.

Ezek a szélsőséges erők Irakban és Afganisztánban nem a megszálló amerikai csapatok ellen harcolnak. Éppen a szélsőséges erők jelenléte az egyetlen oka annak, hogy katonáink még mindig a térségben tartózkodnak. Ezenkívül ők azok, és nem mi, akik az ártatlan polgárokat gátlástalanul gyilkolják.

Céljuk nyilvánvalóan az, hogy ezekben az országokban megakadályozzák a demokratikus átalakulást. Nem a nyugati demokráciát, hanem mindenfajta demokráciát elleneznek. Céljuk a palesztinokat megakadályozni abban, hogy Izrael mellett éljenek. Nem azért harcolnak, hogy megszülessen a palesztin állam, hanem hogy megszűnjön Izrael.

Ráadásul a legutóbbi időben egy rendkívül veszélyes, Izraellel kapcsolatos vélemény vált egyre népszerűbbé. Nagyon sokan – és félek, egyre többen – hangoztatják, hogy túl nagy árat kell fizetnünk Izrael támogatásáért, és egyre többen szimpatizálnak a muzulmánok véleményével. Eltekintve a médiából ismert tényektől, vajon megértjük-e az izraeliek helyzetét?

A szélsőségesek számára létkérdés, hogy a nyugat elleni iszlám háborúként, ne pedig diktatúra és demokrácia szembenállásaként határozzák meg az eseményeket

Mint minden normálisan érző ember, jómagam is teljesen elfogadhatatlannak tartom a libanoni polgárok veszteségét, együtt érzek a libanoni néppel, szánom nyomorúságukat, és azt szeretném, hogy a háború azonnal véget érjen. De képzeljük magunkat egy pillanatra az izraeliek bőrébe. Gázában válsághelyzet alakult ki, miután a Hamasz elrabolt egy izraeli katonát. A Hezbollah pedig – mely egyébként megsértve az ENSZ 1559-es határozatát, két éve folyamatosan működik Dél-Libanonban – figyelmeztetés nélkül átlépi a demarkációs vonalat, megöl nyolc izraeli katonát és elrabol két másikat. Majd e szervezet válogatás nélkül lövi rakétákkal Észak-Izrael civil lakosságát.

A Hezbollahot Irán látja el fegyverekkel. A Hamasz fegyveresei ugyancsak Iránból kapnak pénzügyi támogatást. Az iráni elnök, aki azt hangoztatja, hogy Izraelt le kell törölni a térképről, nukleáris fegyverekre akar szert tenni. És hogy a kép teljes legyen: Izrael legjelentősebb keleti szomszédja, Szíria nemcsak a Hezbollahot, hanem a keményvonalas Hamasz-vezetést is támogatja.

Ez talán mégsem az a helyzet, amely a biztonságérzetet erősíti, ugye?

Bármi történjék is az adott pillanatban – legyen szó akár Libanonról, Gázáról, Irakról, Afganisztánról, Kasmírról, vagy bármely egyéb afrikai helyszínről – mindez nem egyéb, mint globális harc a globális értékekért, melynek tétje az iszlám és az iszlámon kívüli világ modernizációja. Az itt a kérdés, hogy a mi értékrendünknek van-e akkora ereje, igazsága és szilárdsága, hogy felül tudjon kerekedni? A szélsőséges iszlámista stratégia vélt sérelmeken alapul, mely szembefordítja egymással az embereket. Nekünk válaszul, meg kell erősítenünk értékrendünket, mert csak ez képes megerősíteni az összefogást.

A terrorizmus kérdése napjainkban olyannyira a figyelem középpontjában áll, hogy azt is mondhatnánk, a világ összes egyéb gondját fejezi ki. Másként fogalmazva: ha itt kudarcot vallunk, akkor minden más téren romlanak az esélyeink.

De eddig miért nem győztünk? Mert a saját meggyőződésünk védelmében nem harcoltunk elég bátran, elég következetesen és elég kitartóan.

Az arab világban évek óta tartó Izrael-ellenes, ennélfogva Amerika-ellenes propaganda nyomán az utca népe gyakran élesen szembe fordult saját kormánya gyakorlatias politikájával. Irán és (kisebb mértékben) Szíria állandó forrása a térség reakciós destabilizációjának. A terrorizmus célja – legyen szó Iránról, Afganisztánról, Libanonról vagy Palesztináról – sosem kizárólag az erőszakos cselekmény. A merényletekkel egy olyan láncreakciót indítanak el, amely lehetetlenné tesz minden tárgyalásos és kompromisszumos törekvést.

Egyelőre nem mondhatjuk azt, hogy nyerésre állunk, de minden okunk megvan a hosszú távú optimizmusra. A közel-keleti térségben a reakció mellett a modernizációs folyamatok is megindultak. Alig észrevehetően, de jelen van az

Egyesült Arab Emirátusban, Bahreinben, Kuvaitban vagy Katarban. Egyiptomban csak a változások sebességéről, nem pedig annak irányáról folyik a vita. Líbiában és Algériában egyaránt nőtt a stabilitás, és megfigyelhető egyfajta fokozatos, de jelentős mértékű nyitás.

A háború jelenleg tehát döntetlenre áll. Az most a kérdés, hogy miként erősíthetjük a mérsékelteket a szélsőségesekkel szemben?

Először is, támogatnunk, erősítenünk kell a szövetséget a Közel-Keleten mindazokkal, akik a modernizációt választják.

Másodszor, ahogy Bush elnök legutóbbi beszédében elhangzott, fel kell újítanunk az izraeli–palesztin békefolyamatot – méghozzá sürgősen és mindenre kiterjedően.

Megértem, hogy Izrael számára irritáló, mikor azt hallja, hogy ez kardinális kérdés, hiszen így a térség minden problémája az ő vállát nyomja. Nyilvánvalóan attól tartanak, hogy mi valamiféle magasabb szempont nevében feláldozzuk Izrael alapvető érdekeit.

Szeretném leszögezni, hogy sosem tennénk olyan lépést, amely Izrael biztonságát fenyegeti.

Ehelyett azt akarom, amit ma már mindenki elfogad: a két állam egymás mellett élését. Létre kell hozni a független, életképes és demokratikus palesztin államot, mely nem fenyegeti Izrael biztonságát.

Ez az, ami elengedhetetlen a közelkeleti konfliktus és az iszlámon belüli konfliktus megoldásához. A kérdés rendezése nem csupán a palesztin nép szenvedéseit fogja csökkenteni. Kézzelfogható és látható módon fogja bizonyítani, hogy a világban megférhet egymás mellett két, egymástól teljesen eltérő vallás és kultúra, még akkor is, ha ezek a népek korábban vehemens küzdelmet folytattak egymással. Másként fogalmazva: ez lesz a leghatékonyabb elutasítása a reakciós iszlám törekvéseknek. Ez a lépés hiteltelenné teszi leghatékonyabb jelszavukat, sőt aláássa ideológiájuk lényegét.

De – és ez egy nagyon határozott de! – ezt csak akkor érhetjük el, ha radikálisan megváltoztatjuk saját nézőpontunkat, erőfeszítéseinket és elkötelezettségünket, méghozzá a palesztinok érdekeit figyelembe véve. Ebben a kérdésben egyértelműen az Egyesült Államoknak jut a vezető szerep, de Európa, Oroszország és az ENSZ részvételét sem lehet elhanyagolni. Határozottan és erőfeszítést nem kímélve, életre kell hívni egy működőképes palesztin kormányt, fel kell vázolni a végső tárgyalások napirendjét, melyet azután hétről hétre be kell tartani a végső cél eléréséig. Más lehetőség nincs, külpolitikánk sikere ezen áll vagy bukik.

Harmadsorban, az iraki válság mögött észre kell vennünk, hogy az irakiak végsősorban egy mindenki érdekeit képviselő, demokratikus államot szeretnének. Az irakiak és az afgánok demokratikus küzdelme a mi küzdelmünk. Azonos az értékrendünk és ugyanaz az ellenségünk. Az ő győzelmük számunkra is győzelem.

Negyedszerre, egyértelművé kell tennünk Szíria és Irán számára, hogy vagy belépnek a nemzetek közösségébe és elfogadják az ottani játékszabályokat, mint mindenki más, vagy szembe kerülnek velünk. A terrorizmus támogatása, az instabilitás szándékos terjesztése, az iraki demokratikus törekvések megtorpedózása mind-mind teljességgel elfogadhatatlan, veszélyes és súlyos következményekkel jár. Ha ezen nem változtatnak, rá fognak jönni, hogy elszámították magukat.

Már a kezdet kezdetén leszögeztem, hogy ennek a háborúnak a kimenetele nem csak a közel-keleti térséget érinti. Nyilvánvaló, hogy a mi biztonságunk a tét. A globális iszlám terrorizmus a Közel-Keleten született. A közel-keleti rendezés lesz az, ami véget vethet neki.

Talán kevéssé nyilvánvaló, de a végeredmény meghatározza tágabb értelemben vett világnézetünk sikerét. A mérsékeltek győzelme számomra a nyitott iszlámot jelenti, olyan iszlám közösséget, mely nem zárkózik el a globalizáció kihívásai elől, mely hajlandó más vallásúakkal együttműködni, amely szívesen köt szövetséget más nemzetekkel.

A globalizáció kihívásaira mi pedig akkor tudunk majd megfelelő választ adni, ha jobban, intelligensebben és sokkal rugalmasabban veszünk részt a versenyben. Meg kell nyugtatnunk az embereket, hogy álljuk a versenyt. De ha a versenyben fenyegetést látunk, akkor ezzel csak veszíthetünk.

Ebben a pillanatban az emigránskérdés Európa egyik legégetőbb problémája, és erről itt, Kaliforniában is tudnak egyet és mást. Az emberek, érthető módon, félnek a bevándorlóktól. Az ezzel kapcsolatos egyezmények többsége mára elavult, minthogy a második világháború utáni helyzetet tükrözik. Ez igaz. Azonban ha a kérdést helyesen kezelik, akkor a bevándorlók fokozzák a befogadó ország dinamizmusát, fejlődését, új, friss eszméket hoznak.

Hogy politikánkhoz támogatókat találjunk, ahhoz nem elegendő az érdek, ahhoz értékrendre van szükség, nem elég azzal törődnünk, ami elengedhetetlen, hanem azzal kell foglalkoznunk, ami jogos.

A fentiekből következik az amerikai politikával kapcsolatos utolsó megjegyzésem. Azt gondolom, továbbra is Amerikának kell vezetni a harcot, neki kell az élre állnia, de emellett újabb és újabb szövetségeket kell kötnie, hogy nyilvánvalóvá tegye: nem híve az egyoldalú akcióknak, még akkor sem, ha erre néha rákényszerül.

Jelenleg megvan a veszélye annak, hogy a hidegháború lezárását követően visszatérünk egy befolyási övezeteken alapuló globális politikához. Érdemes egy kicsit távolabbra tekinteni. Képzeljük el Kínát 20-30 év múlva! Kétségtelenül ez lesz a világ egyik szuperhatalma. Gondoljunk Oroszországra és hatalmas nyersanyagkészletére! Vagy vegyük Indiát! Ezek a felemelkedőben lévő óriások mind előnyös kapcsolatokat akarnak fenntartani a Nyugattal. Meggyőződésem, hogy világnézetünk akkor lesz igazán erős és vonzó, ha kevésbé a hatalmon, és inkább az igazságon fog alapulni. Csak így lehetünk képesek jövőnket formálni egy olyan korszakban, melyben Európa és Amerika – gazdaságilag vagy politikailag – már nem lesznek vezető hatalmak. De ezt megelőzően most az a legfontosabb, hogy a mérsékelt, „mérvadó" iszlám legyőzze a reakciós iszlám erőket.

Még egyszer mondom: jelenleg az értékek küzdelme zajlik. A mi értékrendünkért érdemes harcolni. Ez jelentette – hosszú időn keresztül – az emberiség fejlődését, melynek minden fokán küzdeni kellett, ugyanakkor meg is kellett védeni ezeket az értékeket. Az új korszak küszöbén eljött az idő, hogy ismét harcoljunk értük.

Margitta Nóra fordítása

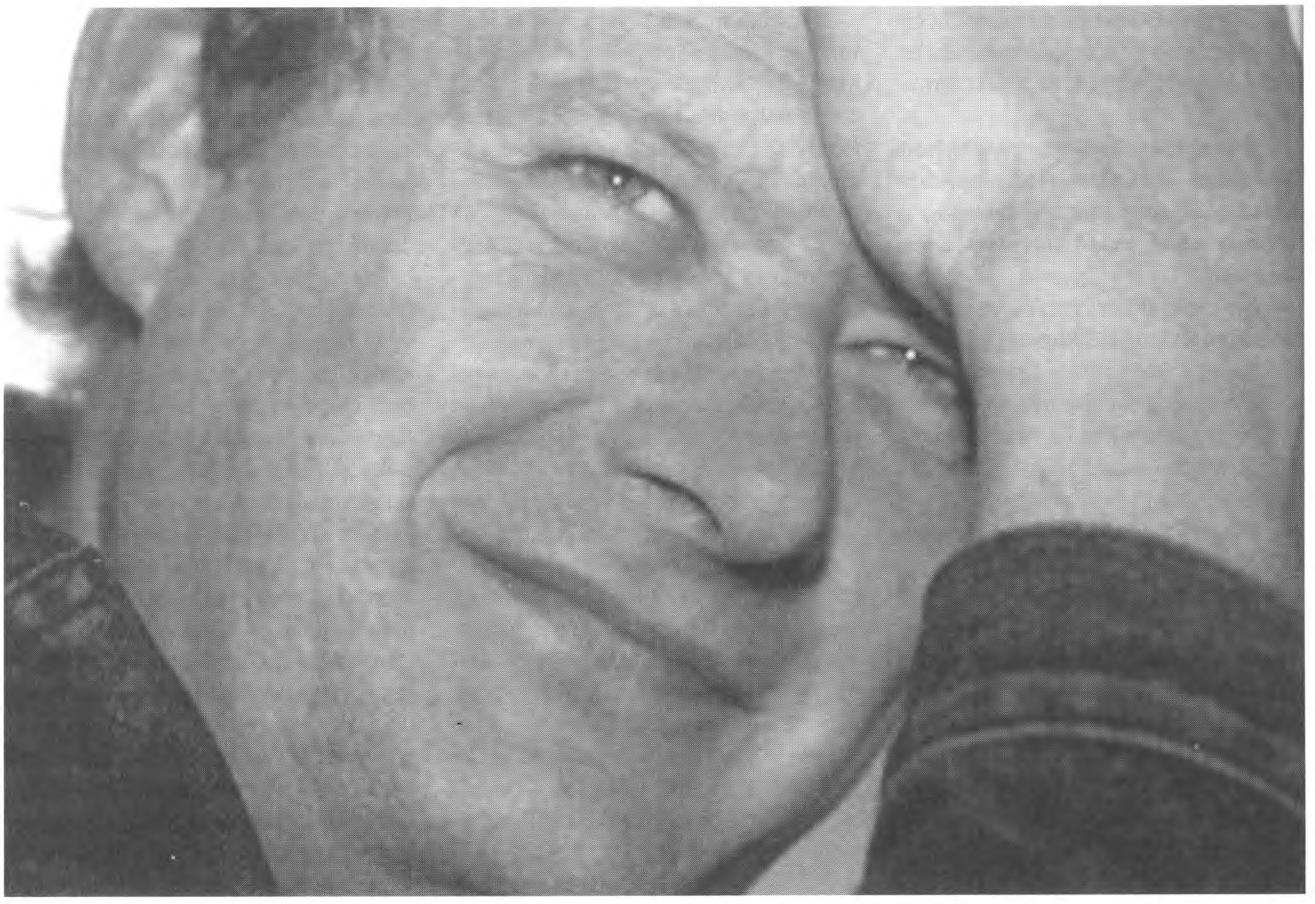

„Egy demokrata nem buzdít anarchiára”

Interjú Adam Michnikkel

Új könyvének* bemutatójára érkezett Magyarországra Adam Michnik, a Szolidaritás szakszervezet egykori alapító tagja és vezetője, aki a nyolcvanas években, ellenzéki magatartása miatt, hat évet ült börtönben. Michnik ma a legnagyobb példányszámú lengyel napilap, a Gazeta Wyborcza alapító-főszerkesztője, s zsidóként és liberális gondolkodóként egyaránt a lengyel nacionalista jobboldal kedvelt céltáblája. Az alábbiakban lapunknak adott interjúja, a csillag alatti részen pedig a bemutatón tartott pódiumbeszélgetés szerkesztett változata olvasható.

– Nemrég egy kollégánk Varsóban járt, ahol egy náci könyvesboltban a kommunisták és az Európai Unió mellett a Gazeta Wyborczát nevezték fő ellenségnek.

– Köszönöm a bókot, de erre azt kell mondanom, hogy az ilyesmi egészen marginális jelenség.

– A lengyelországi antiszemitizmust hogy értékeli?

– Ennek a kérdésnek nem vagyok szakértője.

– Önt zsidó származású emberként nem foglalkoztatja ez a kérdés?

– Én ere azt szoktam mondani, hogy az apám zsidó volt és kommunista, én pedig lengyel vagyok és antikommunista.

– Konstanty Gebert, az ön harcostársa az ellenzéki időkből egész más utat járt be: jelenleg a Midrasz című zsidó folyóirat szerkesztője.

– Én csak akkor vagyok zsidó, ha antiszemitákkal találkozom, Kostek viszont, a „zsidó zsidó": szokásaiban és megjelenésében is nagyon hangsúlyozza a zsidóságát. Ő egyébként az én régi barátom, aki jelenleg is rendszeresen publikál a Gazetában.

– Milyen Izrael-kép él a lengyel sajtóban?

– Azt mondanám, hogy alapvetően pozitív.

– Magyarországon a jobboldali sajtó modernizált antiszemita nyelvezetet használ: Izraelt, a zsidó államot marasztalja el baloldali nyelven, de hasonló vádakkal, mint száz évvel korábban a zsidókat.

– Ilyen nyelven nálunk csak a szélsőjobboldali Radio Maryjához közel álló sajtó beszél. A fősodrú sajtótól ez a hangnem távol áll, a lengyel külpolitika pedig kimondottan Izraelbarát. Igaz, történelmi okoknál fogva a mi külpolitikánk Amerika-barát, és ez utóbbi magyarázhatja az előbbit.

*

– A Gazeta Wyborcza nemrég teljes terjedelmében leközölte Gyurcsány Ferenc balatonőszödi beszédét. Miért tartotta ezt szükségesnek?

– Ez a dokumentum precedens értékű. Hogy egy miniszterelnök hazudik, azt eddig is tudtam. De hogy ezt ki is mondja, és kijelenti, hogy hagyjuk abba a hazudozást, ez újdonság. Ezt be kellett mutatnunk a lengyel olvasóknak. Nagyon szeretnék ilyesmit hallani a saját miniszterelnökömtől, akinek munkatársát nemrég szintén lehallgatták, amint egy ellenzéki politikust vesztegetett meg. Ám a mi kormányfőnk a korrupciót, a megvesztegetési kísérletet „tárgyalásnak" nevezte. Az ő üzenete ezzel az, hogy hazudtunk, hazudunk és hazudni is fogunk.

– Tehát a magyar ellenzéknek nincs igaza, amikor a hangfelvétel miatt támadja a kormányt?

– Az ellenzéknek joga van a kormány bírálatához. A baj akkor kezdődik, amikor a bírálatot a garázdaság váltja fel. Nincs olyan ellenzék, amely ne csinált volna egy ilyen dokumentumból óriási ribilliót. De egy demokrata nem buzdít anarchiára, az utak lezárására, adók be nem fizetésére. Mert itt van vége az ellenzékiségnek, és kezdődik a demokratikus állam szétzilálása.

– Van jelentősége ebben a harcban annak, hogy ki a jobboldali és a baloldali?

– Azt gondolom, ma a közép-európai országokban valójában nem a jobb- és baloldal, hanem a nyitott és a zárt társadalmak hívei ütköznek össze egymással. Ez így van az én hazámban, ahol utóbbiak már hatalomra jutottak, és így van Magyarországon, ahol ez még nem történt meg, csak a veszélye fenyeget. A zárt társadalmak hívei soha nem mondanák azt, hogy „hazudtunk". Ők nemzeti értékekről, vallásról, társadalmi egyenlőségről, közerkölcsről és hasonlókról beszélnek.

– Mi a véleménye a mostanában látható közép-európai abszurditásokról? Arról, hogy a szlovák kormányfő szerint az idegengyűlölő szélsőjobbal kormányozni rendjén való, vagy hogy Lengyelországban a Szejm nemrég határozatot hozott arról, hogy imádkozni kell az esőért? Hogy Magyarországról ne is beszéljek.

– Lengyelországban nagyon nehéz helyzetbe kerültek a szatíraírók. A lengyel politika ugyanis ma olyan groteszk, amit sem Mrozek, sem Gombrowicz nem tudott volna kitalálni. Közép-Európa országai korábban az átalakulás pozitív példái voltak, ám most elöntötte őket a populizmus új hulláma. A lengyel politika ma nem más, mint populizmus antikommunista álorcában, mint ahogy Szlovákiában is az, kommunista nosztalgia képében. De a demokráciának nem csak Közép-Európában vannak gondjai. Belorussziában Lukasenko felszámolta a demokráciát védő független intézményeket, és csak ezek látszatát hagyta meg. Venezuelában Hugo Chavez demokratikus választásokon győzött, hogy aztán demoralizálja a demokráciát. Az iszlám országokban demokratikus választásokon az iszlámisták, a demokrácia ellenségei győznek. Ez a demokrácia paradoxona, amivel nem tudunk mit kezdeni – ilyen helyzetekre nincs válaszunk. Közép-Európában is azt látjuk, hogy olyan erők kerülnek hatalomra demokratikus úton, amelyek romboljak a demokráciát. A folyamat még nem végzetes, de vannak veszélyes tünetek. Hazámban a kormány úgy kezeli a független igazságszolgáltatást vagy a nemzeti bankot, mint amelyek akadályozzák a munkában. Amikor az alkotmánybíróság nemrég a miniszterelnöknek nem tetsző döntést hozott, ő a bűnözők védelmezőjének nevezte a bírákat. Az ilyen politikát a társadalom jelentős része támogatja.

Gadó János

Az interjú készítője köszönetet mond közreműködéséért Pályi Andrásnak.

* Adam Michnik: Harag és szégyen, szomorúság és büszkeség. Kalligram Kiadó, 2006.

One World...

The Jerusalem Report gives you what no other magazine offers: a penetrating firsthand look behind the local, national and international headlines in the dynamic Jewish World.

We connect you to a shared experience.
We connect you to your world.

...Just Pages Apart

Subscription Information at:
The Jerusalem Report, P.O. Box 1805, Jerusalem 91017 Israel
E-mail: jsubs@jreport.co.il Website: http://www.jrep.com
Tel.: 1-800-574-574 Fax: 972-3-5613699

„Az emberek nagy része azt se tudja Szlovéniában, mi fán terem a zsidó”

Szlovénia zsidóságáról

Bár sikerült Szlovéniában – ahol egy hitközségbe szerveződik az ország egész zsidósága – minden harminchatodik hitközségi taggal interjút készítenem, ez nem kunszt: a hitközségnek ugyanis 145 – más források szerint 135 – tagja van.

ORSZÁGOS HITKÖZSÉG

Az Európai Zsidó Kulturális Napok (EZSKN) alkalmából érkeztem Ljubljanába, s első interjúalanyom az EZSKN szlovéniai koordinátora, a huszonöt év körüli Ivana Kreft volt. Ivana Kreft (aki pszichológus) egyben elnöknője a Kadimának, a Szlovéniai Zsidó Hitközség (SZZSH) ifjúsági szervezetének is.

Az ország zsidósága egy hitközséghez tartozik, amelynek 145, többségében ljubljanai tagja van. Ivana Kreft szerint Szlovéniában mintegy ötszáz zsidó lakik, ha mindenkit zsidónak tekintünk, aki a hazatérési törvény szerint izraeli állampolgár lehet. Bár az SZZSH egyházként és nem nemzetiségi vagy kulturális szervezetként van bejegyezve, a hitközség szerint a vallás magánügy, így a vallásgyakorlás nem feltétele a hitközségi tagságnak. Az is igaz persze – fogalmaz az elnöknő –, hogy Szlovéniában nehéz lenne a 613 szabályt maradéktalanul betartani, tekintve hogy se kóser étterem, se kóser bolt nincs. A legközelebbi kóser bolt Triesztben van.

A World Trade Centre – Ljubljanában

Ivana Kreft

A 44 tagú Kadima az SZZSH egyik tagozata, Szlovénia egyetlen zsidó ifjúsági szervezete. Bárki tagja lehet, aki a hazatérési törvény szerint izraeli állampolgárságot nyerhet, szlovén állampolgár és 18 és 35 éves kor között van. Emellett – korlátozott jogokkal – pártoló tagjai lehetnek a szervezetnek külföldiek, illetve nem zsidók.

A jövőt illetően az elnöknő nem pesszimista. Úgy látja: az utóbbi tíz évben egyre többen vesznek tevékenyen részt a hitközség és a Kadima munkájában.

Ivana Kreft szerint a szlovéniai antiszemitizmus nem jelentős; az emberek nagy része azt se tudja, mi fán terem a zsidó. Hozzáteszi: az EZSKN célja a zsidóságot valamennyire megismertetni a többségi társadalommal.

AZ SZZSH OLASZORSZÁGI FŐRABBIJA

Másnap Triesztben interjúvoltam meg Szlovénia főrabbiját. A város – csinos házak, vasút, postahivatal, írná Révai Nagy Lexikona, joggal – olyan, mintha Bécset eltolták volna a Földközi-tenger partjára, ami nem csoda, tekintve, hogy Napóleon átmeneti hódításait leszámítva 1382 és 1918 között a Habsburgok birtokolták.

Ariel Haddad

Korábban odaértem, így bementem a sábeszt búcsúztató istentiszteletre, ami nagyon olaszosra sikeredett: kisgyerekek fogócskáztak a zsinagógában, mindenki kiabált, de agresszió sehol. Valószínűleg a trieszti zsinagógában ez a norma.

Ariel Haddad, Szlovénia 39 éves főrabbija a Trieszti Zsidó Múzeum munkatársaként kapcsolatba került a Ljubljanai Modern Történelmi Múzeummal. A kapcsolatból történelmileg úgy alakult, hogy a Soával de facto megszűnt és tíz éve újjáalakult szlovéniai hitközségnek a továbbra is Triesztben élő, olasz állampolgár Haddad lett 2003-ban a főrabbija. Jelenleg havonta legalább egyszer, valamint az ünnepeken tart istentiszteletet Ljubljanában.

A főrabbi elmondta: Jugoszlávia 1941-es feldarabolása előtt Ljubljanában nyolcvan-kilencven zsidó élhetett. Szlovénia zsidóságát szinte kivétel nélkül deportálták Alsólendváról és Muraszombatból 1944 tavaszán, a Magyar Királyi Csendőrség és a MÁV szíves közreműködésével.

A szlovéniai zsidók többsége szekuláris; az aktív tagok közt sok a fiatal. Kevesen vannak, így nincs külön haszid, ortodox, reform vagy konzervatív hitközség. Az, hogy a szekuláris többségű hitközségnek lubavicsi haszid főrabbija van, időnként eredményez vitákat, de a közösség egysége nincs veszélyben: a hívek elfogadják Haddadot.

A SZÁZNEGYVENÖTÖS LÉTSZÁM CSAK VÁGYÁLOM?

Andrej Kožar Beck, a SZZSH ötvenhárom éves elnöke Belgrádban született szabadkai magyar anyanyelvű zsidó anyától, míg szlovén édesapja a királyi Jugoszlávia hadseregében szolgált hadnagyként, majd partizánkodott, végül a Jugoszláv Néphadsereg tábornokaként vonult nyugdíjba. Kožar Beck anyanyelve a szerb, magyarul csupán pár szót beszél, héberül a konyhanyelvet bírja, írni – mármint héberül – nem nagyon tud. Kožar Beck megerősíti azt a feltételezésemet, hogy a belgrádi zsidóság jelentős része beszél magyarul, tekintettel arra, hogy az elcsatolt országrészekből: a Bácskából vagy a Bánátból származnak.

A család 1971-ben, idősebb Kožar nyugdíjazásakor Ljubljanába költözött. Kožar Beck apja pontosan tudta, hogy Tito halála után Jugoszlávia szétesik, és – bár akkor még kisebb volt a tagállamok politikai és gazdasági helyzete közti különbség, mint most – jobb lesz Ljubljanában élni, mint Belgrádban.

Andrej Kožar Beck

A klinikai pszichoterapeuta Kožar Beck tíz éve hitközségi elnök. Mint mondja, a hitközségnek örökké pénzügyi gondjai vannak, és elnökként egy vasat sem kap, sőt: neki kerül egy vagyonba az elnökösködés.

Interjúalanyom szerint a Soá előtt mintegy háromezer zsidó élt a mai Szlovénia területén, 1945-ben pedig százan, s közülük sokan emigráltak, főleg Palesztinába/Izraelbe. Most a hitközségi tagok körülbelül fele él Ljubljanában. Erős az asszimiláció, és sok – országosan talán ezer-kétezer – zsidó van, aki nem akar hitközségi tag lenni. Számosan kikeresztelkedtek közülük, és sokan félnek. Vannak, akik vállalják a zsidóságukat, ugyanakkor szintén nem akarnak hitközségi tagok lenni.

A katolikus egyház olyan erős Szlovéniában, mint Lengyelországban – véli az elnök. Ráadásul – bár országosan mintegy harminc egyház van bejegyezve – egy új törvénynek köszönhetően a katolikus egyház első lett az egyenlők között. A Vatikánnal kötött konkordátumnak van egy titkos záradéka, aminek tartalmát – mivel az tit-

kos – interjúalanyom nem ismeri, de azt veszi észre, hogy az utóbbi években a katolikus egyház minden területen látványosan tör előre.

Szlovéniának 1944-től 2003-ig nem volt rabbija, s 2003-ban lett Ariel Haddad az ország főrabbija. A titói rendszer kifejezetten ellenségesen viszonyult a vallásossághoz, így a zsidósághoz is: 1954-ben például felrobbantották a muraszombati zsinagógát. Három évvel ezelőttig kósert sem lehetett kapni Szlovéniában, most lehet: a kóser ételeket Triesztből hozzák.

A mai zsidó vallási életről Kožar Beck azt mondja: igaz, hogy a zsidóság többé-kevésbé szekuláris, és az is igaz, hogy csak körülbelül havonta, esetleg havonta kétszer van istentisztelet, de amikor van, mindig kivan a minjen: tizenegynéhány halachikusan zsidó férfi van ilyenkor jelen.

A hitközségi tagság feltétele a halachikus zsidóság, de az október végi vagy november eleji közgyűlésen ezen várhatóan változtatnak, és bárki tag lehet, aki a hazatérési törvény szerint megkaphatja az izraeli állampolgárságot. Kožar Beck optimista: szerinte a hitközség létszáma a módosuló alapszabálynak köszönhetően az elkövetkezendő években nőni fog. Ezt azzal támasztja alá, hogy a hitközség az elmúlt években héber nyelvtanfolyamokat indított – a szlovéniai zsidóság túlnyomó részében szlovén anyanyelvű – és olyan személyek is elkezdték tanulni a hébert, akik eddig hiányos pedigréjük miatt nem lehettek tagjai a hitközségnek.

A lubavicsi főrabbival jó a kapcsolat, bár a szlovéniai zsidóság egyik tagja nagyon rosszakat mondott a főrabbiról; szerinte ugyanis az ő ultraortodox felfogása nincs összhangban a főleg világi szlovéniai zsidóság szemléletével. Az elnök szerint azonban Haddad elfogadja a szlovéniai zsidóság szekularizáltságát, ők pedig igyekeznek magukévá tenni a judaizmus alapjait.

A 2001-es népszámláláson kilencvenen vallották magukat zsidó nemzetiségűnek, és huszonhárman izraelita vallásúnak. Hivatalosan csak két nemzetiség van Szlovéniában, az olasz és a magyar. A többi etnikum nincs föltüntetve a kérdőíven, csak az „egyéb" rovatba lehet mást beírni. Ezt az anomáliát Kožar Beck egyszer fölvetette Milan Kucan akkori államfőnek, de az az elképzelés, hogy a zsidóság a magyarsággal és az olaszsággal jogilag egyenrangú nemzetiséggé váljék, merev elutasításra talált.

A SZZSH vagyona egy imaterem, egy kóser konyha és néhány helyiség. Európa harmadik legrégibb, még álló zsinagógája, az 1196-ban épült maribori zsinagóga például ugyanúgy a Kulturális Minisztériumé, mint a XVIII. században épült alsólendvai. Ez utóbbi múzeumként – de nem zsidó múzeumként – működik. Kožar Beck szeretné elérni, hogy a hitközségnek legyen önálló épülete, de az állam részéről a kártérítés, az elkobzott javak visszaadása igencsak vontatottan halad. A most is regnáló jobboldali kormánnyal könnyebb tárgyalni, mint a baloldalival, mert a jobboldali kormány a szlovéniai hitközséggel szimpatizáló nyugati lobbiknak jobban meg akar felelni – teszi hozzá.

A szlovéniai antiszemitizmus interjúalanyom szerint nagyon erős, de az utóbbi tizenöt évben a politikán belül nem volt antiszemita megnyilvánulás. Nyolc éve meggyaláztak több zsidó sírt, a polgármester azonnal letakarítatta az összefirkált sírokat, és elnézést kért, de a tettesek nem kerültek elő. Négy-öt éve a hitközség üzenetrögzítőjére mondott valaki egy háromperces gyűlöletbeszédet. Kožar Beck szerint az emberek többsége nem ismeri a zsidókat, az előítéleteknek ez lehet az oka.

Következő interjúalanyom, a harminchárom éves Klemen Jelinčič Boeta Ljubljanában született, s részben Izraelben él: szociológiából doktorál Tel-Avivban, közben történelemből diplomázik Ljubljanában. Jelinčič Boeta szinte teljesen zsidó hagyományok nélkül nőtt föl, s tizennyolc éves korában saját elhatározásából körülmetéltette magát.

Interjúalanyom szerint a szlovéniai közbeszédben a zsidóság nem létezik: a legutóbbi, 2002-es elnökválasztáson a kilenc elnökjelöltből ketten voltak zsidók, egy harmadik elnökjelöltnek pedig a gyereke az, a kérdés mégsem került szóba a választási kampány során, és a választók túlnyomó része nem is tudta a zsidó elnökjelöltekről, hogy zsidók. A rasszizmus azonban jelen van az országban, és főleg a vendégmunkásként ott élő szerbek, bosnyákok, macedónok és koszovói albánok ellen irányul.

Jelinčič Boeta szerint Szlovénia mai területén 1200 zsidó élhetett 1941 tavaszán, közülük ezren Alsólendván és Muraszombatban.

Amikor tíz éve megalakult a hitközség, 85 tagja volt, most 135 van. Jelinčič Boeta szerint a 145-ös szám csak a feltuningolt, hivatalos változat, lényegesen jobban hangzik ugyanis, mint a 135. „Ez politika" – mondja.

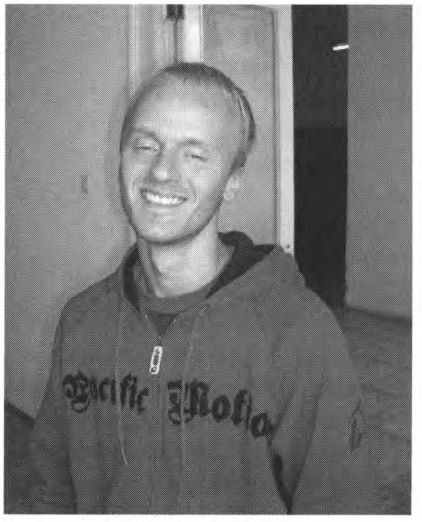

Klemen Jelinčič Boeta

Úgy véli: két generáció múlva Ljubljanán kívül Szlovéniában nem lesznek zsidók. Jelinčič Boeta tőlem szerez tudomást a hitközségi elnök azon alapszabály-módosítási elképzeléséről, hogy a tagság feltétele ne a halachikus, hanem az egynegyed zsidóság legyen. „Ha ezt elfogadják, kilépek a hitközségből" – reagál, mert „a hagyományokat be kell tartani". Kompromisszumként azt tudja elképzelni, hogy csak azok a halachikusan nem zsidó zsidók lehessenek hitközségi tagok, akiknek az apja is tagja a SZZSH-nak.

Hát, így megy ez Szlovéniában.

Szegő Péter

A fenti írás riportsorozatunk része, amelyet az Európai Unióhoz csatlakozott tíz új tagország zsidó közösségeiről készítünk.

Nostra culpa maxima?

2005 augusztusában két, egymástól első pillantásra nagyon különböző ember találkozott Rómában: a katolikus egyház feje és egy harcos ateista, liberális író-újságíró. Ami közös volt bennük, hogy XVI. Benedek és Oriana Fallaci – aki utolsó éveiben elszántan küzdött tollával az iszlám fundamentalizmus fenyegető veszélye ellen – szembe ment az európai mainstream értelmiségi gondolkodással. A pápa még bíborosként kérte számon, hogy miért akar beavatkozni az egyház belső ügyeibe, Fallaci pedig azt, hogy miért árulja el saját értékeit, a szabadságjogok *valódi* védelmét – vagyis mindketten a Nyugat értékeinek védelmét követelték. Ezért mondhatta Fallaci a találkozó után, hogy ha egy pápa és egy ateista képes egymással egyetérteni, akkor van remény.

Egy évvel később, XVI. Benedek és Oriana Fallaci ismét a figyelem középpontjába került. Fallaci halálhírével, XVI. Benedek pedig egy idézettel. Az iszlamisták pedig mintha makacsul próbálnák bizonyítani, hogy Fallacinak igaza van. Nem lehet elégszer leírni: nem a pápa beszéde elleni tiltakozás tényével, hanem módjával van baj. A szólásszabadságnak vannak morális határai (mint minden szabadságnak), ízléstelen más hitébe, más szent dolgaiba belegázolni. Lehet, sőt kell tiltakozni, tüntetni, cikkeket írni. De nem lehet fenyegetni, minden erkölcsi skrupulus nélkül zsinagógákat, templomokat felgyújtani, katolikus papokat vagy pészahra összegyűlő ünneplőket gyilkolni, zsidókat és „kereszteseket" démonnak ábrázolni, más vallások szent helyeit megszentségteleníteni. S különösen groteszk ezt tenni, ha éppen azon sértődünk meg, hogy erőszakosnak neveznek bennünket.

Adel Smith, az olaszországi moszlimok egyik vezetője beperelte Oriana Fallaccit az iszlám vallás megsértéséért, miközben ő a kereszténységre és judaizmusra tett gyalázkodó megjegyzéseket. Ám az ő szavait nem követte felháborodás, Fallacit viszont pellengérre állították. A muzulmán világban nem volt felháborodás Beszlán, az izraeli, madridi, londoni vérfürdők, szeptember 11., a keresztény, zsidó, buddhista kultikus tárgyak és szent helyek meggyalázása után. Egy kontextusából kiragadott idézet viszont őrjöngő tüntetésekhez vezet.

Ám az igazság még ennél is keserűbb: a helyzetért a nyugati értelmiség is felelős. Ők értették meg a tömegeket heccelő imámokkal azt, hogy a Stockholm-szindróma és a bűntudat szorításában szenvedő Nyugat mindent elkövet, hogy ne haragítsa magára e tüntetőket. Ez az értelmiség bármikor, bármilyen vélt vagy valós sérelemre rögtön mea culpát gyakorol, s átveszi az események iszlám narratíváját – anélkül, hogy megvizsgálná azok valóságtartalmát. A Vatikán nem elégedett meg annak deklarálásával, hogy a pápa csak idézett valakit, és sajnálja, ha ezzel bárkit is megbántott, hanem azóta folyamatosan *ő* jár Canossát. Ezzel a magatartással nem csillapította, hanem szítja a tüzet. Ahogyan a revizionista izraeli történészek azt hitték, hogy ha elfogadják az arab narratívát, akkor a béke ügyét mozdítják elő, úgy a nyugati világ is azt hiszi, ha elfogadja az iszlám narratíváját, s rendszeresen hamut szór a fejére, akkor megvásárolja biztonságát. Az iszlamista fanatikusok pedig gyorsan tanulnak: a dán karikatúrabotrányt követő önostorozó-járvány is hozzájárult ahhoz, hogy – a beszédet újabb ürügyként használva – tovább tesztelhessék a Nyugat végtelennek tűnő tűréshatárait.

„A neoabszolutisták a kultúrrelativizmust a gyengeség jelének tekintik, és megvetik annak hordozóját. Nézetem szerint a kultúrák párbeszédének nem csak az egymás iránti tisztelet az előfeltétele, tehát pl. az Európa-központú attitűd levetkőzése, hanem az önbecsülés is. Ha az európaiak nem becsülik önmagukat, akkor nem várhatják el, hogy mások is tiszteletet tanúsítsanak irántuk. Ez tehát azt jelenti, hogy a nyugati értékeket, mint például a demokráciát és az egyén emberi jogait kötelesek megvédeni a neoabszolutizmus különböző megnyilvánulásaival szemben. A felvilágosodás értékeinek és normáinak kultúrrelativista elárulása önfeladást eredményezhet a civilizációs konfliktus során, amelyet az iszlamisták a nyugati értékek keresztes háborúja elleni dzsihád*ként értelmeznek."*

Erről van szó. Tisztelni kell mások vallását, értékeit, de a tiszteletet, toleranciát meg kell követelnünk magunktól is, ahelyett hogy újra és újra megalázkodva újabb tragédiákat idézünk elő. Ezt nem egy neokon héja, nem egy izraeli jobboldali írta, hanem Bassam Tibi, Németországban élő arab professzor, magyarul is olvasható könyvében (*Keresztes háború és dzsihád*, 205. o.). Hozzátehetjük, hogy az európai attitűd az, amely a Tibi által is kívánatosnak tartott emberi szabadságot a leginkább tiszteletben tartja. El kellene dönteni, hogy a szabadságjogokért kiálló Bassam Tibiket támogatja a nyugati értelmiség vagy az Adel Smitheket. Az elsővel talán el lehet érni, hogy az iszlám világ és a Nyugat együtt tudjon élni. A másodikkal garantáltan nem, mert csak saját magunkat áruljuk el és tesszük hiteltelenné. Ebben értett egyet Fallaci és XVI. Benedek egy évvel ezelőtt, s jó volna ezt észben tartani.

Peremiczky Szilvia

Sivatagi látomás

Izrael jövője a Negevben rejlik?

Nemrég indult az a hosszú távú izraeli kormányprogram, melynek célja a Negev-sivatagot elhanyagolt, szegényes vidékből virágzó tájékká varázsolni, ahova többszázezer új lakó költözhet. Képesek lesznek-e elkerülni azokat a környezetvédelmi, etnikai és gazdasági csapdákat, melyek következtében a korábbi próbálkozások elbuktak?

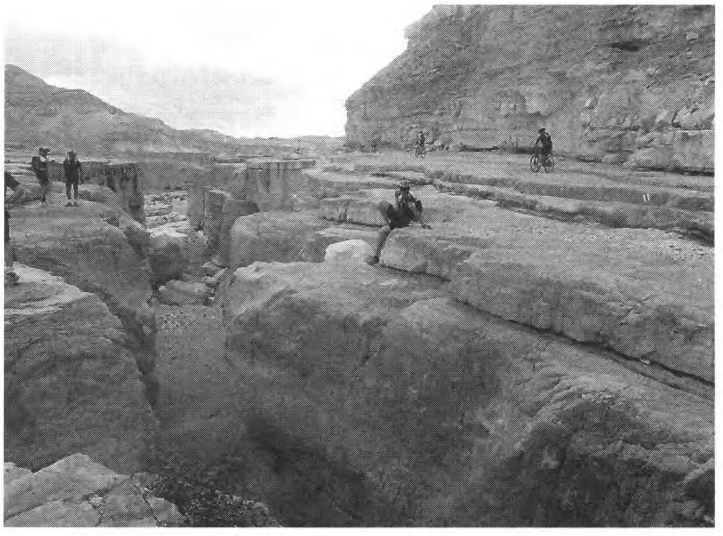

Felejtsünk el mindent, amit a Negev-sivatag településeiről tudunk: az átlagon felüli munkanélküliséget, a szegényes kisvárosokat, ahonnan menekülnek a fiatalok, az országutak mentén sorjázó beduin bádogviskókat, és képzeljünk el egy negevi utazást 2015-ben. Magunk mögött hagyjuk az ország szívében fekvő zsúfolt városokat, és délnek indulunk a 6-os úton, a libanoni határtól a Beér Seván túl fekvő sivatagba vezető kényelmes autópályán. Alig negyvenöt perc elteltével felbukkannak a Negev fővárosát övező első elővárosok, melyek otthont adnak a Beér Sevában vagy épp az ország nagyvárosaiban dolgozó családoknak, akik kihasználják az új utak és vasútvonalak adta lehetőségeket.

Tizenöt perccel később már Beér Sevában vagyunk. A város egyeteme mellett *high-tech* park épült, ahol nemzetközi cégek létesítettek leányvállalatokat, s ide települtek a hadsereg legkorszerűbb számítógépes egységei is. A város lakossága a korábbi kétszázezerről négyszázezerre nőtt: a betelepülő fiatal családokat vonzzák a különféle új iparágak adta munkalehetőségek meg az olcsóbb ingatlanárak. Itt olcsóbb egy kertes ház, mint Tel-Avivban egy kétszobás lakás.

Beér Sevát elhagyva nyomát se látjuk az út menti beduin viskóknak. A beduinokat tíz új kisvárosba költöztették, a korábbi, név nélküli falvacskákból kialakított, gondosan megtervezett mezőgazdasági településekre. Az ország talán egyik legszegényebb népcsoportjának élete ezzel sokat javult, különösen a nőké, mivel a kormány sokat költött taníttatásukra. Az Oktatási Minisztérium kétszázötven új tantermet hozott létre a beduin gyerekek számára.

A 6-os út végén, a Negev-csomópontnál, most a Cahal (az izraeli hadsereg) kiképzési központja található, amely Tel-Aviv mellől költözött ide. A délre telepített egységekkel együtt ideköltöztek a hivatásos tisztek családjai. Továbbhaladunk dél felé: Szdé Bókerben több száz embert foglalkoztató korszerű víztechnológiai kutatóbázis létesült. Utunk családi parasztgazdaságok között vezet, melyeket az eleddig terméketlen földön alakítottak ki.

ÁLOM HELYETT VALÓSÁG

Ma, 2006-ban, a Negev-sivatag még egészen más képet nyújt. Beér Sevában az elmúlt évben az ingatlanárak tíz százalékkal csökkentek, és mintegy háromezer lakás áll üresen. A Negevben élők átlagosan tíz százalékkal kevesebbet keresnek, mint az ország más részében lakók. A Ben Gurion Egyetem mellé tervezett *high-tech* park csupán papíron létezik, a telek üresen áll. A hadsereg tervezett délre költözése még el sem kezdődött – a Cahal számítógépes és hírszerző egységei, valamint a kiképzőközpontok nem készülnek a költözködésre, mivel attól tartanak, hogy tervezett új helyük a Negevben túl közel fekszik a Ramat Hovav-i méreganyag-lerakóhoz. A Beér Sevát övező országutak mentén egyre duzzadnak a beduin bádogvárosok – mintegy negyvenöt, hivatalosan nem létező települést töltenek meg az építési engedély nélkül emelt szegényes viskók, melyek lakosságát nyolcvanezer körülire becsülik. Bár a Negev-sivatag Izrael területének hatvan százalékát foglalja magába, az ország lakosságának csupán nyolc százaléka él itt. A 6-os út véget ér Gederánál, ami az átlag izraeli számára egyúttal a civilizáció végét jelenti – még mielőtt elérné a Negevet.

TERVEK

A 2006-os év a „Negev és Galilea éve" lett volna, ha nem jön közbe az újabb háború. 2005-ben a kormány még büszkén reklámozta a Szochnut és különféle külföldi zsidó szervezetek által támogatott *Negev 2015* tervet. A legjobb tervezők és építészek által kidolgozott, s a kormány által is jóváhagyott projekt költségvetése 4 milliárd dollár volt. A 2005-ös választások után létrehozták a *Negev és Galilea Fejlesztéséért Felelős Minisztériumot,* Simon Peresszel az élen.

A most késedelmet szenvedő új terv körvonalai 2004-ben rajzolódtak ki, *raelre* című könyvében Szófer azt állítja, e veszélyes fejlemény elkerülése végett szükséges lenne, hogy az ország túlzsúfolt központi részéből délre költözzön a lakosság egy része. A Danoma elképzelése szerint a Negev népessége hetven százalékkal növekedne: a jelenlegi 540 ezerről 900 ezerre.

FEJLESZTÉS

Simon Peresz új minisztériuma kulcsszerepet játszik a terv megvalósításában. Kevés elképzelés örvend ekkora konszenzusnak Izraelben. A terv megvalósítására szánt 17 milliárd sékel valójában nem egy elkülönített összeg,

nagyjából akkor, amikor Ariel Saron komolyan fontolóra vette a gázai és észak-szamáriai zsidó telepesek evakuálását. Saron ráébredt, hogy egyrészt Izraelen belül kell valamilyen alternatívát keresni e területek helyett, másrészt valamiképp bizonyítania kell cionista elkötelezettségét, ha zsidó településeket számol fel.

Ehud Olmert idején az elképzelés határozottabb formát öltött. *„Az ország középen zsúfolódik össze a lakosság túlnyomó része. Ez örökölt, de nem logikus helyzet"* – magyarázza Blumenblat úr, a *Negev 2015-tervet* összeállító *Danoma* tervező agytröszt vezetője. *„Hatalmas űr tátong a déli területek és az ország többi része között. Délen vannak kiaknázatlan források, mint például a turizmus."* A terv híven tükrözi az Arnon Szófer, a haifai egyetem professzora által is megfogalmazott demográfiai aggodalmakat: az ország északi és déli végein élő arab népesség túlsúlyba kerülhet a zsidók által gyérebben lakott területeken. *A tel avivi állam: veszély Iz-*

hanem a kormány által a következő tíz évben a déli régió fejlesztésére szánt források összessége. Ezeket a forrásokat az utak és a vasút modernizálására, új települések létrehozására, új iparágak meghonosítására, az oktatás korszerűsítésére és a hadsereg technikai egységeinek átköltöztetésre szánják. Efrat Duvdevani, a minisztérium energikus igazgatója szerint *„tíz éven belül a Negev képe teljesen megváltozik"*.

Ramat Negev regionális önkormányzat fennhatósága az Izrael területének mintegy egyötödét kitevő, a Beér Seva és az egyiptomi határ között elterülő, kopár hegyekkel és völgyekkel tagolt kietlen síkságra terjed ki. Az alig tízezres népesség fele zsidó, fele beduin. Az önkormányzat vezetője a nyájas Smuél Rifman – őshonos negevi kibucnyik – hivatalában megismerkedünk *Kfár Ádiellel,* mely a Ben Gurion Egyetem hallgatói számára létrehozott új település, s amelynek szerkezetét Dimonában és Kirját Smónában is lemásolták. Egy másik új település, a ma már harminc családot számláló *Merháv Ám* 2001-ben létesült; létrehozói fiatal izraeli ortodoxok voltak. *Beér Milka* település már épül nem messze az egyiptomi határtól, s hozzá közel tervezik *Halucit* felépítését.

Rifman talán legambiciózusabb terve a *Negev 2015*-ben is szereplő ún. borút, egy harminc családi gazdaságból álló lánc. Ezek fele már működik. A családi birtok újszerű települési forma Izraelben, ahol a közösségi települések hagyománya jóval erősebb. A telepesek kecskét tartanak, tejet és sajtot készítenek vagy borszőlőt termesztenek, sokan tartanak fenn vendégszobákat, illetve éttermeket. Az egyik fő cél a turizmus erősítése. Blumenblat célja legalább száz ilyen családi gazdaság létrehozása 2015-ig.

POLITIKAI AKADÁLYOK

Nehéz olyan izraelit találni, aki ne értene egyet a Negev fejlesztésének szükségességével; ugyanakkor szenvedélyes viták folynak arról, hogy ez pontosan mit jelent. A családi gazdaságokkal kapcsolatban is eltérőek az álláspontok. A környezetvédők azzal érvelnek a kis gazdaságok szaporítása ellen, hogy a tucatnyi ember kedvéért létrehozott településrendszer és infrastruktúra nagymértékben rombolja a sivatag ökoszisztémáját, és magánterületté változtatja a vidéket.

Ám a kormány a családi gazdaságoknak még egy fontos szerepet szán: a Negevet fenyegető legnagyobb veszély az üres területek beduinok általi birtokbavétele. Rifman nem kertel: *„Ha a zsidók nem lesznek jelen, akkor jelen lesz más."* Nili Baruch, a jeruzsálemi Bimkom polgárjogi szervezet aktivistája szerint e családi gazdaságok jó példái a hivatalos diszkriminációnak. *„Izrael nem közölheti nyíltan a beduinokkal, hogy hagyjanak fel a vándorlással, és költözzenek be a nagyobb településekre, viszont engedélyezi, hogy harminc családi gazdaságot létesítsenek négyezer hektárnyi területen."* A Bimkom és az Adallah, egy izraeli arab szervezet ez év áprilisában fellebbezést nyújtott be a legfelső bírósághoz: semmisítsék meg a családi gazdaságok létrehozását engedélyező határozatot. (A meglévő gazdaságokat még az engedély kiadása előtt felépítették.) Úgy tűnik azonban, hogy a bíróság jóval az

engedélyek kiadása után tárgyalja majd csak ügyet. A Bimkom amúgy is gyanakvással figyeli a több százezer ember betelepítését célzó kormányzati terveket. *„Sokkal ésszerűbb lenne a már meglévő településekbe invesztálni"* – állítja Baruch. *„Ha javul az életminőség a Negevben, akkor az emberek maguktól is odaköltöznek."*

Az új települések – családi gazdaságok, diákfalu, közösségi negyed – méretei egyelőre elenyészőek a *Negev 2015* tervben vázolt nagyszabású elképzelésekhez képest. Az új közösségek és családi gazdaságok egyelőre nem jelentenek többet ötven családnál és egy maroknyi diáknál Ramat Negev hatalmas lakatlan térségében. Abban mindenki egyetért, hogy a Negev jövőjének kulcsa Beér Seva, a térség ma még kissé csikorgó gazdasági motorja. Rifman úgy véli, hogy tizenöt éven belül akár húszezer zsidó élhet a területen, ami a mai népesség négyszerese.

A *Negev 2015* tervben vázolt elképzelések szerint a Ben Gurion Egyetem mellett *high-tech* park létesülne. Az egyetem a Negev ritka sikertörténeteinek egyike: a növekvő presztízsű intézmény tizenhétezer hallgatóval büszkélkedhet. A tervezett park adna otthont magáncégeknek, melyek egyúttal maradásra csábítanák a Ben Gurion végzős hallgatóit, akiknek többsége eddig a diploma kézhezvétele után távozott a térségből. Duvdevani tervei között szerepel Beér Seva óvárosának rehabilitálása, valamint a várostól északra található Beér Seva folyó megtisztítása (ennek munkálatai már megkezdődtek) és a terület egy részének parkosítása.

1992-ben egy szakértői gárda összeállította a *Kidmat Negev* tervet, melyet azonban Jichák Sámír források hiányában félretolt, s így szinte azonnal feledésbe merült. A Negev immár ötvennyolc esztendeje az ország jövőjének kulcsa. Ám ha az új program nem kapja meg a szükséges forrásokat, és nem kezdik el valóra váltani, akkor ezt a jövőt bizonytalan időre ismét elhalasztják, s egy újabb fejlesztési terv merül a múlt homályába.

Matti Friedman (The Jerusalem Report) cikkét fordította:

Seleanu Magdaléna

CLAUDIA RODEN

Kuszkusz vagy gefilte fis?

Az izraeli konyha színeváltozásai*

Harminc évvel ezelőtt a konyha zavarba ejtő téma volt Izraelben. Az idelátogatók állandóan panaszkodtak rá, és kizárólag az arab éttermekről szóltak elismerőleg – amelyek viszont többnyire kioszkokban vagy benzinkutak mellett voltak megtalálhatók. Ha bárkinek elmondtam, azért jöttem, hogy minél többet megtudjak az izraeli konyháról és írjak róla, meglepetten néztek rám.

Sok történetet meséltek nekem az államalapítás utáni első évtizedekről, mikor a menekültek még befogadó táborokban éltek, amikor a városi lakások is kicsik voltak, és sokszor három családnak kellett osztoznia ezeken. Az emberek apró olajtűzhelyeken főztek, nem volt elektromos hűtőszekrényük, csak jégszekrényük s ebéd- vagy vacsoraidőben az étkezőasztalt szinte elő kellett kotorni a ráhalmozott iskolai könyvek vagy a rajta végzett varrás alól. Szinte a semmivel kellett beérjék, azzal, amit az élelmiszerjegyekre kaptak.

Ezeknek a szigorú, nélkülöző időknek az öröksége a sok „hamis" vagy pótétel, amely a humoristák állandó céltáblája. Zseniális módszerek léteztek arra, hogyan lehet egy alapanyagból valami egész mást kihozni – májpástétomot padlizsánból, vagy almaszószt cukkiniből. Hónapos retekből készült dzsemmel pótolták a meggylekvárt, grízpudinggal helyettesítették a tejszínhabot, pulykából készítették a borjúbécsit és a báránykebabot egyaránt. Húsz évvel ezelőtt az éttermek nagy része „halfilét" kínált – Norvégiából importált, többféle halból összedarált szeletet –, bizonytalan eredetű „fehér" sajtot, joghurtos salátát, bab- és zöldséglevest, pépesre főzött tésztát egy kis raguval. Az emberek csak akkor mentek étterembe, ha a mamájuk beteg volt, és nem akadt semmi ennivaló a házban. A hősi korszak emberei soha nem jártak ilyen helyekre, szerintük csakis dekadens emberek időtöltése a kulinária.

Manapság, az izraeli társadalom hedonista csoportja szerint, az étkezés rendkívül fontos és „szexi" dolog. Tel-Avivban esténként mindenki eljár otthonról, a város tele van éttermekkel, amelyek mindig zsúfoltak. Jichak Rabin meggyilkolása után és az intifáda alatt a forgalom borzasztóan visszaesett, de most ismét pezseg az élet az éttermekben. Akik málnaszörpön nőttek fel, ma borszakértők. Tíz év alatt több mint 30 különleges pincészetet alapítottak, néhány közülük rendkívüli borokat készít. Az egyik pincészet, az eredetileg egyiptomi olasz Recanati családé, nemzetközi díjakat is nyert már.

Az izraeliek egyre inkább értékelik a jó sajtokat is, és ma már jó néhány

juh- és kecskesajtkészítő kézművest találunk az országban. A háborús hős, Shai Zeltzer teremtette ezt a divatot az általa tartott és „feldolgozott" kecskékkel. Jamie Oliver főzőműsorai kapcsán egyre felkapottabb, ha férfiak főznek, és ezt a szenvedélyt sugallják a fiatal izraeli, tévéshow-ban főző szakácsok is. A boltokban trendi konyhaeszközök kaphatók, gyakran tartanak főzőbemutatókat is. A nagy izraeli szupermarketlánc, a Tiv Ta'am üzletei számítanak az új szentélyeknek. Eredetileg ugyan az itteni orosz közösség ellátására szakosodtak, de ma már főleg élelmiszer-különlegességeket árusítanak az egész világból, persze orosz vodkával és kvásszal együtt. Kaphatók itt konyhakész zsidó specialitások, olyanok, mint a májpástétom, gefilte fis, kreplachtáska, burekasz, ezenkívül marokkói húsos tekercs, előrecsomagolt, mélyhűtött hozzávalók sólethez, és az ugyancsak hagyományos szombati előételhez, a hamine-tojáshoz is. Óriási választékban árusítanak nemcsak disznóhúsból készült felvágottakat, hanem tenger gyümölcseit is, melyek ugyanúgy nem számítanak kósernek. Ezek a szupermarketek szombaton is nyitva tartanak, éjjel-nappal éppúgy, mint a hét többi napján. Az egyik üzletben éjszakánként jazzklub működik, ahol enni-inni is lehet.

Kubbe

ZIMMEREK

Új jelenség az úgynevezett zimmer – a német szoba szóból – ahol a szobabérlés mellé a házigazda a főztjét is ajánlja, szerte az országban. Nili Friedlander, aki útikönyvet is írt *Negyven hétvége – az út örömei* címmel, elmondja, hogy a zimmer eredetileg csak egy olcsó szobát jelentett, ma viszont előkelő és divatos szállás is lehet, márvány fürdőszobával és jacuzzival. Délen, a sivatagban esetleg beduin sátrat, marokkói vagy indiai palotát utánozhatnak – bármit, amit az egzotikus helyekről elképzelnek. Ez a jelenség úgy kezdődött, hogy a kis falvakban és mosávokban, ahol a mezőgazdaság már nem volt igazán jövedelmező, a helyiek kiadtak egy-egy szobát. Ma már állami támogatással építik új házaikat – többnyire előre gyártott elemekből, fából, terméskőből – gyönyörű fekvésű telkeken, olajfaligetekben, virág- és fűszernövénymezőkön vagy a sivatagban. A turizmusnak ez a – sokak számára elérhető – formája nagyon népszerű, népes családok utaznak így szinte minden hónapban, nemcsak a szünidőben. A legdrágább zimmerek csak kétágyasak, ezekbe főleg tehetős fiatal párok járnak.

Mindegyik zimmerben sokféle házi kenyeret és kézműves sajtot kínálnak a reggelihez a saláta mellé, többnyire helyben termesztik a zöldséget – paradicsomot, paprikát, padlizsánt, cukkinit – és készítik a joghurtot kecsketejből. Tipikus fogás a kövön sütött hús is. Néhány zimmer a konyhájáról lett híres. A kínált ételek különböző konyhák keverékei: délen például, ahol thai családok telepedtek le – a férfiak a mezőgazdaságban dolgoznak, az asszonyok a zimmert viszik – nagyon erős a thai konyha hatása. Az abszolút kedvenc azonban az arab konyha.

Oslo után és a második intifáda előtt a legdivatosabb helyek az arab falvakban voltak megtalálhatóak. Most ez problematikussá vált, és inkább a júdeai hegyek közé utaznak sokan, ahol tél végén Kurdisztánból és Iránból érkezett öreg, zsidó asszonyok kinyitják házuk ajtaját, és tradicionális ételeket kínálnak. Sokáig zsidók nem utaztak Názáretbe és Akkóba, ám egy ideje a turisták visszatértek, és Názáret vált az arab konyha fővárosává. Nili Friedlander fedezte fel a városban a Diana éttermet – szerinte ez az arab vendéglők non plus ultrája. Mostanában a Diana és egy másik étterem, a Duchful Safdi annyira tele van Tel-Avivból érkezett vendégekkel, hogy a helyiek jóformán be sem jutnak.

Minden állandó változásban van, hiszen Izraelbe a több mint 70 országból érkező bevándorlók minden hulláma hoz valami újat. 1992-ben részt vettem egy gasztronómiai konferencián Jeruzsálemben, aminek „Kuszkusz vagy gefilte fis?" volt a címe. Lengyelekkel, grúzokkal, buharaiakkal, marokkóiakkal, irakiakkal és még sok helyről érkezett szakácsokkal együtt főztünk, kóstolókat és bemutatókat tartottunk saját közösségünk zsidó ünnepi ételeiből. Az első kerekasztal témája az volt, hogy létezik-e egyáltalán zsidó konyha? A kelet-európai ételeket tartották „zsidónak", más közösségek konyháit pedig „etnikainak". Az utcán árusított arab gyorsételeket – falafel, humusz, padlizsánkrém – hitték „izraelinek". Felkapott szakácsok és gasztroszakírók próbálták megalkotni a „nemzeti konyhaművészetet", amely olyan bibliai ételeket használ fel mint a méz, füge, gránátalma, más fantasztikus hozzávalókkal együtt mint a kaktuszfüge, csicseriborsó, hozzátéve

a mai Izrael államilag is támogatott új terményeit, az avokadót, citrusféléket, mangót és krémsajtot. Mialatt máshol a világon a főzés egyre kevésbé függött az adott kultúrától, és egyre erősebben hatottak rá divathullámok, az izraeliek egy sajátos, nemzeti konyha után vágyakoztak.

Ma a divatos éttermekben és boltokban egyre gyakrabban kerül elő az „izraeli nouvelle cuisine", amelyre már inkább a kuszkusz, mint a gefilte fis a jellemző. 2005 júniusában részt vettem egy újabb konferencián Jeruzsálemben, amely „A Mediterráneum íze" nevet viselte. Tanulmányokat beszéltünk meg, amelyeket gasztroszakírók és történészek, táplálkozástudományi szakemberek és szakácsok írtak a Földközi-tenger térségének minden részéből, Törökországtól Marokkóig. A legismertebb izraeli szakácsok mutatták be főztjüket – báránykoronát töltött padlizsánnal és cukkinivel, vörös snapperfilé zöld- és fehér mangoldlevélágyon tálalva friss articsókakrémmel és citrommal, gyönge báránybordát levelekbe burkolva, csicseriborsóval, bárányragut arab fűszerekkel, fügét arakban párolva és sziruppal leöntve, tejszínnel tálalva. Ezek a fogások mind a hagyományos szefárd konyha modern variációi voltak, mediterrán ízek nyomán nevezték el őket.

Jeruzsálemi kebab

Gefilte fis

ELŐRETÖR A SZEFÁRD KONYHA

Nem is olyan régen Izraelben egy szakács a ranglétra legalsó fokán állt. Ma a főzés csillogó foglakozás lett, és a séfek igazi sztárok, nagy részük szefárd, családjaik Marokkóból, Szíriából, Irakból, Törökországból és más közel-keleti és észak-afrikai országokból érkeztek. Az „etnikai" vagy „orientális" gyökerekkel rendelkező izraeliek évtizedekig szégyellték, ha észrevehető volt, milyen kulturális háttérből jönnek. Ma ezek a kultúrák virágkorukat élik a konyhaművészetben éppúgy, mint a zenében és a kézművességben.

Ezra Kedem, akit Izrael legjobb szakácsaként tartanak számon, meséli, hogy stílusa a mediterrán és a közelkeleti konyhán alapul, francia és olasz technikákat felhasználva. A konferencia után az atlétatermetű séf meghívott, hogy töltsek el egy napot nagynénjei házában, egy barátnőmmel. Láttuk, ahogy többféle kubbát – másképpen kibbét – készítettek. Ezek finom szemű bulgurból és grízből készült gombócok, hússal keverve, fűszeres hagymával töltve, olajban sütve vagy különféle raguban párolva. Töltött cukkinivel és egy különleges, hüvelyes zöldséggel, okrával tálalták. Elmesélték, hogy a család a korai cionisták közé tartozott a kurd Észak-Irakban, hogyan vándoroltak be az országba 1929-ben szamárháton, hogy kurd szomszédjaik közelében lakjanak Mahane Yehuda jeruzsálemi piaca mellett, hogyan hagyták nyitva az ajtóikat szombatonként, hogyan cseréltek ételt a marokkói, szír és török szomszédaikkal (a buharaiak külön negyedekben éltek), hogyan boldogultak az építőiparban… Az iraki kurdoknak köszönhető, hogy Jeruzsálem a kibbe fővárosa lett.

Néhány hónappal ezelőtt ismét Ezra Kedem éttermében, az Arcadiában jártam, ezúttal Nadia lányommal együtt. A vendéglő egy régi házban és kertjében található, egy olyan negyedben, amelyet az Óvárosból 1868-ban kiköltöző zsidók népesítettek be. Azon a délutánon, amikor ott jártunk s kipróbáltuk az új „Évszak menüjét", a személyzet is épp kóstolgatott mellettünk egy hosszú asztalnál. Ezra Kedem a teammunka híve.

Az ételek fantasztikusak voltak. Híres főztje, a faszénen sült padlizsán úgy van hámozva és szeletelve, hogy a szeletek együtt maradjanak a kocsányon, legyezőszerűen szétterülve, majd meglocsolja egy kevés olívaolajjal és joghurttal, megszórja sóval, borssal, durvára vágott dióval és petrezselyemmel. Ezt a sült padlizsánt joghurt- és nagyon könnyű tehinaszósz-tavacskákkal tálalja.

Kedem elmesélte, hogy ő és kollégái valóságos forradalmat vittek végbe a 90-es években, amikor európai és amerikai tanulmányaik után hazatérve, kifejlesztették a modern izraeli konyhaművészetet. Addig a legelegánsabb éttermekben a francia konyhára esküdtek, noha a séfek legtöbbjének „orientális" gyökerei voltak. Egyszerre mindenki szerette volna újra felfedezni édesanyja, nagymamája, nénjei főztjét – az otthon, a gyerekkor ízeit.

Ételei elkészítésekor Kedem mindig

az adott évszak friss alapanyagait használja, fűszernövényeit a júdeai hegyekből hozatja. Legfontosabb számára természetesen az íz, de szeretne főztjével emlékeket idézni, érzéseket is előhívni. Az általa kreált fogások „megtestesítik Jeruzsálem szellemét, és felidézik annak a sok kultúrának az olvasztótégelyét, amely mindig is jelen volt itt". Ötleteket merít saját családja konyhájából éppúgy, mint Jeruzsálem régi és új lakóinak, zsidóknak és araboknak konyhájából. Palesztina egyik elsőként alapított zsidó közösségét szír, libanoni és török családok hozták létre, akiket később a „jeruzsálemi arisztokrácia"-ként emlegettek. Az ő ételeik – olyan töltött tésztafélék, mint a sambusak, burekasz, rakott és töltött zöldségek, fűszeres rizsből vagy bulgurból készülő ételek mint a pilaf, a különleges gyümölcsételek mint a tamarindpüré, vagy a gránátalmaszirup – tehát ezek az ételek számítanak a klasszikus jeruzsálemi konyhának. De mindig felfedezhetünk számunkra új dolgokat is, leggyakrabban akkor, ha szóba elegyedünk a piaci árusokkal vagy a többi vevővel, megbeszéljük, ők mit és hogyan készítenek. Ez a fajta információcsere nagyon gyakori Izraelben.

SZAKÁCSOK A BÉKÉÉRT

A konyhaművészet trendjei attól is függnek, ki dolgozik a konyhán, ki árusít élelmiszert az utcán, vagy ki szállítja az ünnepi ételt egy esküvőre vagy barmicvóra. Moshe Basson, a híres séf – aki jeruzsálemi éttermét, az Eucalyptust az intifáda hatása miatt kellett bezárja – odajött hozzánk az Arcadiába, és elkísért minket egy jeruzsálemi városnézésre. Közben persze az izraeli konyháról mesélt. A legtöbb szakácshoz hasonlóan, a hadsereg ellátó iskolájába tanult meg főzni, Tadmore-ban. Gyakori volt, hogy fiatal fiúkat – főleg szefárdokat – a konyhára küldtek a hadseregben. Ez számított – a sofőrséggel együtt – a legalacsonyabb rangú, szinte megbélyegzett feladatnak. Amikor Moshe a Szuezi-csatornánál szolgált, volt a konyhában egy héber nyelvű szakácskönyv. Miután a főszakács nem tudott héberül olvasni, folyton a marokkói mamáját hívta telefonon a receptekért!

Régebben a nagy szállodák mindig külföldi séfeket hívtak, főleg Svájcból, Németországból és Ausztriából. A beosztott szakácsok viszont szefárd zsidók és izraeli arabok voltak, akik számára a főzés volt szinte az egyetlen elérhető munka. Miután ezek a hotelek főleg turisták számára főztek, a fogások nagy része kelet-európai étel volt: gefilte fis, pácolt hering, májpástétom, csirkehúsleves, knédli, sárgarépából készült cimesz, rakott tészta. Eközben az izraeliek nagy része Ramallahba, Jerikóba és Betlehembe járt enni. A 60-as években csak néhány olyan zsidó étterem volt, amelyik helyi, orientális ételeket tartott étlapján. A Cohen egy kicsi orientális étterem volt Jeruzsálem harediek által lakott részében. A tulajdonos Aleppóból származott, és az otthoni, szíriai zsidó konyha ételeit kínálta: töltött zöldségeket, birsalmát. A jaffai Zion étterem jemeni leveseket főzött. Akkoriban az ilyen etnikainak számító vendéglőknek gyakran hamar be kellett csukniuk az érdeklődés hiánya miatt, de manapság sok étterem, amelyik buharai, iráni, kurd, grúz, iraki, marokkói, magyar és ukrajnai zsidó konyhát visz, virágkorát éli.

Mose Basson az orientális éttermek új hullámának egyik első vendéglőjét nyitotta meg Jeruzsálemben, 1996-ban. Családja Irakból jött, kisgyermekkorát egy menekülttáborban töltötte, egészen addig, amíg édesapja meg tudott vásárolni egy kis házat egy darab földdel, rögtön a tábor mellett, Bakában, az arab határhoz közel. Amikor a család elköltözött innét, a házat Mosére és testvérére hagyta, s őt vendéglőt nyitottak itt. Mose eukaliptuszfát ültetett a kertben, és felvett néhány környékbeli arab alkalmazottat, akik magukkal hozták otthoni receptjeiket, és a falu pékségéből hozatta a híres fánkspecialitásokat. Gondoskodott róla, hogy az ételek megfeleljenek a kasrut előírásainak.

Ma a karizmatikus, copfos séf megosztja idejét a „bibliai főzés" tanítása, parti-szerviz működtetése és éttermi tanácsadás között. A legtöbb figyelmet azonban a „Szakácsok a békéért" szervezetnek szenteli, melynek egyik alapítója is. A konyha és az asztal az a hely, ahol kapcsolatok köttetnek és továbbélnek, ahol az arab–zsidó kapcsolatok túlélték az intifádát is. Mindig természetes volt zsidók és palesztinok számára, hogy együtt dolgoznak a szállodák és éttermek konyháiban. A pincérek nagy része arab volt, ők sokkal előzékenyebben bánnak a vendéggel, míg a zsidók nem is szeretnének felszolgálók lenni. Az arabok nagyon jó szakácsok, és a legtöbb séf közülük került ki, míg a zsidók végezték az előkészítést, daraboltak, szeleteltek. Bajtársiasság és szoros munkakapcsolat volt köztük. Az intifáda alatt sokszor együtt sírtak. De a dolgok lassan megváltoztak. A vendégek féltek bejönni, ha arabok is dolgoztak ott, új arab dolgozók már nem kaptak munkát. Amikor palesztin szakácsok, akik az arab területeken laknak, alig értek be dolgozni, és nem tölthették az éjszakát zsidó területen sem, fiatal izraeli szakácsok vették át a helyüket.

A „Szakácsok a békéért" szervezet ötlete a vatikáni Notre Dame főzőiskolában született meg. Ma a központja a jeruzsálemi YMCA (Keresztény Ifjak Egyesülete), ahol Mose is beleszól az étlap összeállításába. A vezetőséget egyenlő arányban alkotják arabok – keresztények és moszlimok egyaránt – és zsidók. Együtt szolgálnak ki kisebb-nagyobb rendezvényeket, amelyek között volt olyan, amelyet a Kneszet tagjainak, palesztin politikusoknak, egyházi vezetőknek, külföldi konzuloknak szerveztek. Izraeli és palesztin gyermekeknek is szerveztek programokat. Palesztin és izraeli ételeket főznek az izraeli nagykövetségeken, konferenciákon, fesztiválokon világszerte. Céljuk, hogy megmutassák, zsidók és arabok képesek együtt élni és dolgozni. Jó néhányuk részt vett az említett konferencián, amely a Mediterráneum konyhájáról szólt. Együtt táncoltak és nevettek. Szívet melengető volt látni a köztük lévő kedélyes bajtársiasságot.

Dósai Tamara fordítása

* Claudia Roden – többek között – a *New Book of Middle Eastern Food* és a *The Book of Jewish Food* szerzője, a mediterrán térség konyhájának egyik legjobb ismerője a világon. Az írás a *Jewish Quarterly* 2006. nyári számában jelent meg.

Új arcok – új gondolatok 3.

„Gerillaharcos vagyok...”

Lányi Eszter harminckét éves, végzettsége szerint judaisztika szakos tanár, noha sok egyébbel is foglalkozott: volt kortárs művészeti kollégium hallgatója, rádiózott, néha montázsokat készít, a beszélgetésünk előtti napon pedig épp Szarvasról érkezett, ahol izraeli gyerekek táboroztatásában segédkezett. Jelenleg a Joint és a Komen Alapítvány közös mellrák-felvilágosítással foglalkozó projektjének hazai vezetője. Ugyan a hivatalos zsidó világnál jobban kedveli az önálló, alternatív kezdeményezéseket, mégis többen úgy ismerhették meg, mint a Mazsihisz két korábbi elnökének – Tordai Péternek, majd Heisler Andrásnak – közeli munkatársát. Szabadidejében az informális oktatást végző Haver Alapítvány kuratóriumának elnöke – eddigi tapasztalatairól, terveiről kérdeztük.

– Minek a hatására kezdett elmélyültebben foglalkozni a zsidósággal?

– Első meghatározó emlékem, amikor kisiskolás koromban két osztálytársam nekem szegezte a kérdést: Lányi Eszter, te zsidó vagy? Nem tudtam mit válaszolni, bár tudtam, hogy van valami közünk ehhez a szóhoz. Mindegy is, mondták, mert az anyukád úgyis azt mondta a mi anyukánknak. Egyikük ma rabbi... Második találkozásom a zsidósággal Izrael volt, ahol tizenöt évesen jártam és szerencsésnek érzem, hogy az én identitásom inkább ehhez az országhoz és annak pozitív, sokszínű szellemiséghez kötődik.

– Hosszú ideig a Mazsihisznél dolgozott. Korábban is kötődött a hivatalos zsidósághoz?

– Semmilyen intézmény, szervezet nem vonzott, inkább amolyan „gerillaharcos” vagyok és nem „bársonyszéken ülő”. A tanulmányaim után nyakamba vettem a világot: jártam Iránban, évekig éltem külföldön, de bárhol jártam, mindig kapcsolatba kerültem a zsidó közösséggel. Ez nem csak azt jelentette, hogy elmentem a helyi zsinagógába, inkább belsőleg volt fontos, például amikor Iránban kézről kézre adtak a zsidó családok. Miután hazajöttem, egy régi barátnőm által a Mazsihiszhez kerültem. Most is úgy gondolom: akár érdekes is lehetett volna. Nem volt az. Egy idő után nem jelentett kihívást, a munkakörömet sem tisztázták – hol külügyes, hol titkárnő voltam. Heisler András munkáját – mégha nem is mindig értettünk egyet – sokra tartottam, neki ugyanis voltak elképzelései arról, miként kellene működnie egy közösségnek, és milyen szerepet tölthetne be abban a Mazsihisz.

– Miért, ön szerint milyen szerep várhatna rá? Miért érezte feleslegesnek a munkáját?

– Nem dolgozhattam a saját tempómban, a jó kezdeményezéseket ügyesen kellett csomagolni, hogy „átmenjenek”, ami hosszútávon rendkívül fárasztó volt. Kevesen tesznek fel fontos kérdéseket, és a kísérletező szellemiség nem is talál támogatásra. Számomra csak akkor válhat valami igazi értékké, ha a saját módomon közelíthetem meg, alakíthatok rajta, dogozhatok vele. Elég nehéz, ha az ember tisztában van azzal, milyen témák uralják a zsidó közéletet a világban, itthon meg azt hallja, hogy a zsidóság a zsinagógával vagy a Mazsihisszel egyenlő. Ez részben igaz, de 2006-ban nem elegendő. Mintha másik korban élnénk. Jelenlegi formájában – bár olykor beleütközöm – a Mazsihisz nem játszik szerepet az életemben.

– Erre a korszerűtlenségre a külföldi tapasztalatok ébresztették rá?

– A hitelességről van inkább szó. Nem beszélünk eleget a zsidó identitások sokféleségéről, hogy milyen emberekből áll a közösség, milyen háttérrel rendelkeznek, mit hoznak magukkal, és főleg, hogy mire lenne szükségük a tanulásban. Nagyon sok év telt el, amíg nem foglalkoztunk a zsidóságunkkal, sem személyes, sem közösségi szinten. A Mazsihisz pedig rengeteg lehetőséget enged ki a kezéből. Miért várjuk, hogy vonzó legyen a zsinagóga vagy a közösség, ha nem vagyunk maximálisan igényesek önmagunkkal szemben? Természetesen nem lehet mindent áthárítani, hiszen mindenkinek a saját felelőssége is,

mennyit és hogyan törődik a gyökereivel.

– És mi a helyzet a többi közösséggel? Egyáltalán, lát olyan kezdeményezést, ami átvállalhatná ezeket a feladatokat?

– Ezekre a feladatokra szakmailag felkészült személyek, szervezetek tudnának megoldást ajánlani. Ismerek pár jó csapatot, akik színvonalas dolgokat tesznek le az asztalra, és keményen úsznak az árral szemben. Nem létezik olyan szuperszervezet, amely mindenhez értene, és nincs is rá szükség. Alapvetőnek tartanám, hogy az új szervezetek új szellemiséget hozzanak, értékekről beszéljenek, és ne a források elosztása körül legyen a leghevesebb vita. Reménykedem abban, hogy a ma születő kezdeményezések túlélik a kezdeti nehézségeket, és néhány év múlva már egészen másról beszélgetünk. Könnyebb lenne persze a kis szervezeteknek, ha a nagyok támogatnák őket – és itt elsősorban nem az anyagiakra gondolok

– Egészen pontosan miért jött létre a Haver Alapítvány?

– Röviden: informális zsidó oktatás nem zsidóknak. Hat barátommal alapítottuk 2001-ben. Abban az évben tették kötelezővé a középiskolákban a holokauszt-emléknapot, ami a gyakorlatban gyakran nyűg volt a tanároknak, akiknek sok esetben a megfelelő felkészültsége is hiányzott. Mi – lényegében ez az újításunk – fontosnak tartjuk, hogy a diákok élő zsidókkal találkozzanak, és megismerkedjenek a 21. század sokféle zsidó identitásával; kérdéseket teszünk fel, játszunk, beszélgetünk, együtt gondolkodunk. Addig felesleges a holokausztról beszélni, amíg elképzelésük sincs arról, kikkel is történt mindaz, illetve amíg azt hiszik, hogy csak a zsidók ügye. Mára számos önkéntes csatlakozott hozzánk, híre ment az alapítványnak az interneten és a tanárok körében. Évente körülbelül ezerötszáz diákkal találkozunk, de nemrégiben csak a Kölcsey Gimnáziumban nyolcszáz fővel foglalkoztunk egy teljes napon át.

– Mennyit tudnak a diákok, mennyit a tanárok?

– A diákok jóformán semmit, bár az egyházi iskolákban valamivel jobb a helyzet. Tanároknak a HDKE jóvoltából szoktunk továbbképzéseken szemináriumokat tartani, de ott azokkal találkozunk, akikben már él valamiféle érdeklődés.

– Mindannyian a szabadidejüket áldozzák a Haver Alapítványra, holott – ha jól tudom – alig akad hasonló. Nem érkezett felkérés, hogy vállalják magukra a középiskolai holokauszt-emléknapok megtartását?

– Nem, és ez rendben is van. Most kell eldöntenünk, hogy vagy mesterségesen visszanyomjuk az alapítványt, és eredeti formájához híven, továbbra is baráti közösségként funkcionálunk, vagy megerősítjük a szervezeti kereteket, felveszünk egy állandó igazgatót, és megpróbálunk professzionálissá válni. Emellett szól, hogy sok segítőnk akad, akikért immár felelősséggel tartozunk, illetve az utóbbi időben viszonylag nagy összegeket sikerült nyernünk különböző pályázatokon. Itthon nem ismerek hasonló intézményt, de egy nemzetközi fórumon lengyel és svéd fiatalok is érdeklődtek a munkánk iránt, velük a jövőben próbálunk együttműködni.

– Minden szervezet a függőségi viszony miatt panaszkodik, ugyanakkor – mint állítják – arra sincs elegendő anyagi forrásuk, hogy profi pályázatírókkal dolgozhassanak. A Havert ki támogatja?

– Feldühít, amikor ezt hallom: ennek csupán a megszokás az oka. Kényelmesebb, ha azért kap pénzt egy szervezet, mert *van*. Saját tapasztalatom, hogy létezik más út. Pályázataink többségét magunk írjuk, kilencvenöt százalékban külföldi támogatásokból tartjuk fenn az alapítványt. Nem az számít, ott van-e a logónk egy plakáton, hanem hogy fontosnak tartjuk a mondandónkat, felelősségünket a világ élhetőbbé tételében.

Csáki Márton

„Rabul ejtett a munkám”

A pécsi születésű, harmincadik évében járó Kürti Csaba, mint mondja, „diplomahalmozó”. Közgazdász és informatikus mérnöki diplomája megszerzése mellett rajzfilmkészítéssel is foglalkozott, ám PhD-jét félbeszakítva, állását feladva mégis valami másra tette fel az életét: a bátyjával együtt négy évvel ezelőtt létrehozott zsidó közösségi portál, a Jewish Meeting Point (www.jmpoint.hu) fejlesztésére. Jelenleg a honlap fenntartása érdekében alapított JMPoint a Zsidó Közösségért Alapítvány kuratóriumának elnöke, és bár két éve a fővárosban él, a pécsi hitközség elöljárója is.

– Ön sem virtuális közösségépítéssel kezdte: évekig a pécsi UJS vezetője volt. Nem lehetett könnyű felkeresni a vidéki zsidó fiatalokat.

– A rendszerváltás előtt nem volt „téma” a zsidóság, egy-két rendezvényt leszámítva nem volt kapcsolatom ezzel a világgal. Később úgy éreztük, létezik egy potenciális közösség; alapítottunk egy klubot, ami egy évig önállóan működött, majd csatlakoztunk a UJS-hez. A fiatalok felkutatása valóban izgalmas volt. Idős hitközségi tagoknál érdeklődtünk, házról házra járva kerestük meg az unokákat. Hol barátságosan, hol elutasítóan fo-

gadtak minket, mondván, nincs szükségük új közösségre.

– Hány embert sikerült elérni ezzel a kopogtatós módszerrel?

– Nagyjából negyvenet, ami a százszázhúsz fős pécsi közösséget tekintve nem rossz arány. Akadt néhány Pécs környéki vagy pesti fiatal, aki a városban tanult, és leadta a címét a hitközségen, de ez elenyésző volt. A probléma inkább az, hogy sokan elköltöztek, sőt, bizonyos nemzedékek szinte teljesen hiányoznak.

– Anyagi, presztízs, elvi okokból csatlakoztak végül a UJS-hez?

– Az első évben mi finanszíroztuk a klubot, de a forrásszerzés nem tartozott az erősségeink közé. Ideálisnak tűnt bekapcsolódni egy nagy múltú, gyakorlott pályázatírókkal dolgozó szervezet munkájába, így összejöveteleink meghirdetése sem kötötte le az időnket. Konferenciáinkra, temető-felújítási programunkra többen jelentkeztek az ország más részeiből, és a kóserétkezést is biztosíthattuk, ami vidéken – főleg, ha az ember húst is akar enni – nem egyszerű. Egyébként a UJS az egyetlen nem cionista, országos ifjúsági szervezet. Sem anyagilag, sem jogilag nem kötődik a UJS európai és világszervezetéhez.

– És a Mazsihisz? Gondolom, a pécsi közösség fennmaradása fontos a fiatalok számára. Ott van a pécsi UJS-ben a sokat emlegetett utánpótlás?

– Természetesen a UJS országos szervezetén keresztül a Mazsihisz segített minket anyagilag. A másik kérdésre nincs rálátásom, mivel Pécsett még nem találkoztam olyan emberrel, akinek az volt az ambíciója, hogy a hitközségben fusson be karriert. Vidéken ez fokozottan érvényes – túlságosan szűk közegről van szó.

– Nyilván ez a behatároltság hívta életre a JMPointot is.

– A vidéki zsidó fiataloknak alig van lehetőségük arra, hogy a saját közösségükben párra találjanak. Társkeresőként indult a dolog, de később sok olyan ember is regisztrálta magát, akinek semmi kapcsolata nem volt a zsidósággal, egyszerűen csak barátkozni, beszélgetni szeretett volna. Lehetővé tettük, hogy fórumozhassanak, gondolatot cserélhessenek, levelezhessenek egymással.

– Mit lehet tudni a regisztrált felhasználókról? Van adatuk arról, mennyire sikeres a társkereső?

– A statisztikák szerint kétharmaduk a huszonöt év fölötti korosztályból kerül ki – míg másutt a tizennyolc éven aluliak teszik ki a jelentkezők tíz százalékát, addig nálunk ez a szám egy százalék. Ami azt jelzi, hogy inkább azok regisztrálnak, akik komoly kapcsolatot keresnek. Az ötven fölötti generáció is nagy számban képviselteti magát, több mint tizenöt százaléka teljes a közösségnek. A vidékiek közel húsz százalékát teszik ki a tagságnak, tehát szintén felülreprezentált az országos átlaghoz képest. Eddig úgy harmincöt párról tudunk. Ezenkívül tagjaink kilencvenhárom százaléka beszél legalább egy idegen nyelvet, és hetven százalékuk felsőfokú végzettséggel rendelkezik – ez egyrészt az országos átlag miatt érdekes, másrészt a hagyományos társkereséssel próbálkozók gyakran panaszkodtak, hogy alulképzett partnerekkel akarták őket összehozni.

– Eltekintve attól, hogy egy terjedőben lévő ismerkedési módról van szó, milyen előnyökkel jár az Internet, kifejezetten a zsidó közösségépítés tekintetében?

– Egy konferencián vagy előadáson nincs alkalom a komolyabb személyes ismerkedésre. Ez tizennyolc fölött még az érdeklődés dacára is egyre nehezebbé válik. Ki az, aki soha nem járt még zsidó társaságban, felcsap egy újságot, és azt mondja, elmegyek egy Hanuka-bálra? Még ha el is megy, kevés az esély arra, hogy megszólítsa valaki. Az internet – anonimitásának köszönhetően – kiváló terep, hogy behozzuk ezeket az embereket, és persze csak az első lépés egy élő, valós közösség kiépítésében. Igaz, még a névtelenség sem oldja fel a gátlásokat: volt, aki két év múltán mert hozzászólni a fórumhoz. Korábban is azért kardoskodtam, hogy a nagy fesztiválok mellett szűk körű programokat is szervezzünk, hiszen egyedül így lehet aktívvá tenni az embereket.

– Egyetlen nagyobb szervezet sem próbálta eddig „becsatornázni" a JMPointot?

– A Mazsihiszt felkerestük, de nem láttak fantáziát az ötletben, holott mi – talán naivan – azt hittük, hogy letettünk valamit az asztalra: ötezer embert érünk el, közülük négy-ötszáz naponta felkeresi az oldalt – szándékosan nem küldünk körleveleket, hogy maguktól látogassanak el oda. Természetesen sokkal több tagunk lehetne, ha a regisztrációnál nem kérnénk egy rövid bemutatkozást, ha nem törődnénk a moderálással vagy az oldal biztonságával.

– Külföldi, nem zsidó felhasználók is akadnak? Mennyire határozza meg a fórumot a zsidó tematika?

– A honlap magyar nyelvű, ennek ellenére van, aki angolul tölti ki, és a külföldiek, hasonlóan a vidékiekhez, nagyon aktívak. Sok nem zsidó is érdeklődik, mi mindenki iránt nyitottak vagyunk, aki jó szándékkal közeledik – az itt zajló párbeszéd sokban segíthet a pozitív kép kialakításában. A fórumot a közösség formálja, a témák egyharmada kapcsolódik a zsidósághoz, de ez csak a felszín – az oldal lelkét a privát levelezések, találkozások jelentik. A visszajelzésekből – például *A rabbi válaszol* rovatunkat vezető Radnóti Zoltántól – tudjuk, hogy sokan megtalálták az utat a zsidósághoz. Éppen ezért minden nonprofit zsidó szervezet programját ingyen hirdetjük, illetve mi magunk is tervezünk közös „zsinagógalátogatást".

– Milyen kiaknázatlan lehetőségek vannak még, hogyan képzeli e tevékenység finanszírozását?

– Jelenleg az ortodoxia biztosít számunkra irodahelyiséget, a munkánkat ötven önkéntes segíti, egy-egy izraeli cég, adományozó és a Joint támogat bennünket, de hirdetésszervezésre, reklámra nincs pénzünk. A támogatások ellenére, a fenntartáshoz szükséges munkát és forrásokat többnyire önerőből biztosítjuk. Működtetünk egy zsidó zenei rádiót – www.jewbox.hu – ám a jövőben más szolgáltatásokkal is előrukkolunk. Évekre elegendő, és egyedülálló tervünk van, amelyeket források hiányában eddig nem tudunk megvalósítani. A hasonló külföldi oldalak vagy tagdíjat kérnek – jómagam ódzkodom ettől – vagy a megvalósuló esküvő után kérnek nagyobb összeget. Mi egyelőre egy e-maillel is megelégszünk, hogy tudjuk, érdemes folytatnunk.

Csáki Márton

Gender és Jewish

Diversities: eltérések, „különbözőségek" – ezzel a címmel rendezte meg negyedik konferenciáját Budapesten, az EszterTáska Alapítvány közreműködésével a Bet Debora nevű zsidó női szervezet, augusztus 23–27-e között. Az egyesületet Lara Dämming és Elisa Klapheck hívta életre 1998-ban, Berlinben.

Mindketten tudósok és reformzsidók, sőt, hazájuk reformközösségének megteremtői: Klapheck, aki rabbinak tanult, többek között Regina Jonas, az első női rabbi életéről írt könyvet, Dämming pedig Bertha Falkenbergnek, a berlini hitközség elöljárójának életét kutatta. Konferenciát kétévenként szerveznek, korábban a zsidó családról kialakult sztereotípiákat, a női rabbik szerepét, a hatalom és felelősség témáját vizsgálták, de számos egyéb, igencsak nyugtalanító problémát is felvetettek már, úgymint a homoszexuális házasságok kérdését vagy a vegyes házasságokból született nők helyzetét.

A budapesti konferencián – ahol naponta átlagosan ötven-hatvan érdeklődő regisztrálta magát – a hallgatóságot olykor maguk a meghívottak és a szervezők jelentették, ők viszont valóban „sokfélék" voltak: Ausztriától Bulgáriáig, Izraeltől Olaszországig mindenfelől érkeztek, és olyan dolgokat próbáltak körüljárni, amelyek egy országban sem tartoznak a zsidó establishment kedvencei közé. Tegyük hozzá rögtön, Magyarországon a szélesebb közvélemény még ma is úgy tekint a feminizmusra és a Gender Studies fedőnév alatt futó gyanús ügyekre – pláne, ha még a zsidókhoz is köze van – mintha valamiféle kóros elhajlásról volna szó. Ez a szellemi környezet nem könnyíti meg az ismertté válást az olyan önkéntes alapon működő szervezetek, illetve rendezvényeik számára, mint a Bet Debora vagy az EszterTáska, főleg nem a valódi, termékeny diskurzusok megindítását. Pontosabban: ezek a diskurzusok bátran, mondhatni „zavartalanul" kibontakozhatnak abban a légüres térben, amit egy konferencia jelent, a hivatalos közeg, a tágabb közösség ugyanis még csak arra sem érez hajlandóságot, hogy komolyan vehető érvekkel megpróbáljon vitá-

Salkaházi Sára élete és halála

2006. szeptember 17-én avatták – a katolikus tanok szerinti – boldoggá az 1899-ben, Kassán született s egykor a Szociális Testvérek Társasága kötelékébe tartozó Salkaházi Sárát. A Társaságot a XIII. Leó pápa által kiadott Rerum Novarum enciklika (1891) szellemében alapította meg az 1920-as évek elején a kiváló Schlachta Margit. A korántsem apácának készülő polgárcsalád gyermeke Kassán, Komáromban, majd Budapesten szociális munkát végzett, ám más, szervezési munkákat is ellátott. A fővárosban például a Katholikus Dolgozó Nők és Leányok Szövetségének országos vezetőjeként dolgozott, a mozgalom lapját is szerkesztette s a magyar munkásnőmozgalmat is elkezdte szervezni. A katolikus egyház szociális megújításán dolgozó szerzetesnők előtt temérdek

munka állt, s nem lehet tudni, hogy a kapitalista társadalom visszásságai, vagy éppen az erre reagáló forradalmi vagy éppen reformista munkásmozgalom sikerei inspirálták a katolikus egyházat arra, hogy új rétegek felé nyisson.

Salkaházi Sára részt vett abban a küzdelemben, mely arra irányult, hogy mentsék a zsidótörvények, majd a nyilas terror általi üldözöttek életét. A mozgalom belső krónikája szerint mintegy ezer ember köszönheti életét a Társaságnak, és mintegy száz ember – személy szerint is – Salkaházinak. Salkaházi Sára élete 1944. december 27-ig tartott, ekkor – egy általa az otthonból elbocsátott alkalmazott feljelentése alapján – zárták körül a nyilasok a Bokréta utcai női munkásotthont, melyet Salkaházi vezetett. Zsidók után kutattak, négy „gyanús" embert, valamint a szintén kassai Bernovits Vilma hitoktatót őrizetbe vették. Salkaházi Sára az „akció" végén érkezett meg a házba, ahonnan – a többiekkel együtt – elhurcolták őket. Elmenekülhetett volna, mégsem tette meg.

A Ferenc körúti nyilasközpontba vitték és megkínozták az elhurcoltakat, majd este a Fővámház előtti Duna-partra vitték őket, ahol a nyilasok mindannyiukat a jeges Dunába lőtték. Hogy mi is történt valójában, arra a két évtizeddel később tartott (1967) un. zuglói nyilasper világított rá. A per egyik keretlegényvádlottja úgy emlékezett vissza az „akcióra", hogy egy feketehajú nő – kivégzői szemébe nézve – égre emelte a tekintetét s nagy keresztet vetett magára. Minden bizonnyal Salkaházi Sára volt az.

Salkaházi Sára vatikáni boldoggá avatási eljárása 1997 januárjában kezdődött, s a bíborosi testület engedélyezése után XVI. Benedek pápa 2006. április 28-án írta alá és hirdette ki az ezt jóváhagyó dekrétumot, melyet éppen a boldoggá avatási misén, szeptember 17-én hirdettek ki a budapesti Szent István téren, a Bazilika előtt.

Ahogyan azt az ünnepség egyik szónoka, Schweitzer József főrabbi beszédében elmondta, már 1968-ban kezdeményezte egy túlélő, hogy a jeruzsálemi

ba szállni szempontjaikkal, nemhogy beemelje, magáévá tegye azokat.

Az európai zsidó folyóiratokból jól ismert szerzők és a hazai alternatív zsidó közéletből ugyancsak jól ismert arcok mellett minden bizonnyal az „izraeli feminizmus anyjaként" emlegetett Alice Shalvi volt a „húzónév". Shalvi Németországban született, majd 1950-ben Izraelbe települt: itt az első női rektorok egyike lett, és több szervezetet alapított. „Konzervatív zsidó feminista", olvasom róla, és megnyitóbeszédét felidézve – amelyben azt fejtegette, miképpen valósítható meg a teljes egyenjogúság ez egyetemes emberi szempontok jogán, de a zsidó nő tradicionális szerepeinek felszámolása nélkül – ez valahogy teljesen világosnak tetszik. Szólt még másról is: az említett egyetemes emberi lényeg kapcsán például az arab nőkről vagy Izrael és a diaszpóra viszonyáról, egyre tágítva az értékek és felelősségek körét. Előbbi – szerinte – a zsidóság szellemi központja, ugyanakkor az utóbbiban is van lehetőségünk annál mélyebben megélni a zsidóságot, mint hogy ellátogatunk egy klezmerkoncertre. Több előadásban taglalták a kultúrák és vallások közti párbeszéd fontosságát, ami korántsem csak a vallási vezetők feladata. Míg a Novi Sad-i Svenka Savic a multikulturális környezetben szerzett tapasztalatait osztotta meg a hallgatókkal, addig Shulamit Reinharz az amerikai zsidó női szervezetek, a muzulmán országokban élő nők helyzetével kapcsolatos álláspontját ismertette. Szerinte ugyanis – részben személyes benyomásai alapján – a modern muszlim vagy bármely más valláshoz tartozó nőknek, kulcsfontosságú szerepe lehet a vallási közösségek átformálásban, így a fundamentalista ideológiák elleni harcban. Hangsúlyozta: a nők jogaiért folytatott küzdelmet nem írhatják felül az egyéb politikai, háborús vagy vallási megfontolások. Számos beszélgetés, „helyzetjelentés" foglalkozott a nők szerepvállalásával a kelet- és közép-európai országok zsidó közösségeiben, az oktatással vagy – a módosuló hagyományokat, feminizmus és ortodoxia kapcsolatát boncolgató, Kelemen Katalin vezette eszmecsere keretében – arról, felolvashatnak-e a nők a Tórából. Ez utóbbi kérdést Valérie Rhein, egy Jeruzsálemben működő ortodox gyülekezet példájára támaszkodva elemezte.

Sok mindenről kellene még szólni: Sandra Lustig könyvéről, Herman Judit és Wirth Judit előadásairól, a „női traumák" társadalmi kibeszélhetetlenségéről, vagy akár a Toronyi Zsuzsa rendezte, egy másféle történetírás lehetőségét felvillantó, *A zsidó nő* című kiállításról, de említhetném Eleonore Lappin rövidke előadását a nőkről és a zsidó sajtóról. (Az előadások egyébként hamarosan kötetben is olvashatók lesznek, addig a www.esztertaska.eu honlapon.) Ám mindenekelőtt arról a munkáról beszélnék, amit Pető Andrea, Gazsi Judit és a többi aktivista végzett. Összehoztak egy *feminista* konferenciát, amely mozgalomról még ma is csak közhelyeket tudunk mondani, de ami hatalmas eredményei ellenére még nagyon messze van a kifulladástól – például épp a zsidósággal alkotott metszéspontjainak köszönhetően.

cs. m.

Jad Vasem Intézetben örökítsék meg a vértanúhalált halt apáca nevét. 1972-ben a Világ Igazainak ösvényén fát ültettek emlékére, a magyar zsidóság pedig emléktáblával jelölte meg budapesti mártíriuma színhelyét. Bár az 1989-ben felállított táblát kétszer is összetörték, 2002-ben újat állítottak fel.

Ami a protokollon túlmutat, az, hogy a magyar keresztény hagyomány egy olyan antifasiszta elemmel gazdagodott, melyet saját tradicionális testülete erősített meg, hagyott jóvá és hirdetett ki. Egy olyan konzervatív, ugyanakkor a zsidóságra meglehetősen ambivalensen tekintő intézménynél mint a katolikus egyház, óriási esemény, hogy valakit azért avatnak boldoggá, mert zsidókat bújtatott és nyilasok gyilkolták meg. Óriási előrelépés történt, hiszen a magyar katolikus egyház magát – joggal – a többévtizedes „kommunista diktatúra" áldozatának vallja, s furcsa idegenkedés figyelhető meg nem pusztán a zsidóságtól, illetve mindattól, amit a zsidóság elszenvedett, hanem a szovjet-kommunista hagyománynak tekintett antifasizmustól is. Talán ismét Salkaházi Sára mártíromsága fog hidat teremteni a két világvallás magyarországi követői, zsidók és keresztények között.

(na)

ÉLET ÉS IRODALOM

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

Kedvezményes éves előfizetési díj 15 500 forint
Megrendelhető a szerkesztőségben, telefon: 210-5149, fax: 303-9241
e-mail: **es@es.hu**

SZERETNÉNK ÖNT IS OLVASÓINK TÁBORÁBAN ÜDVÖZÖLNI.

SZERZŐINK A TÉNYFELTÁRÓ ÚJSÁGÍRÁS, A KORTÁRS IRODALOM, PUBLICISZTIKA ÉS GRAFIKA ÉLVONALBELI KÉPVISELŐI.

PÉNTEKENKÉNT KERESSE A HÍRLAPÁRUSOKNÁL VAGY FIZESSEN ELŐ AZ **ÉS**-RE!

„Költő vagyok, aki magyarul ír”

Uri Asaffal beszélget Csáki Márton

Uri Asaf kémikus végzettségű kutató, nyugdíjba vonulása óta azonban elsősorban költő és festő, akinek nemrég jelent meg negyedik kötete. Haifában született 1942-ben, ahová cionista szüleinek az utolsó pillanatban sikerült kijutniuk; ahogy Magyarországra is az utolsó, igaz, szerencsétlenebbül megválasztott pillanatban tértek vissza: 1947-ben, egy függetlenségi háborúra készülő, még nem létező országból egy nagyon is valóságos, kommunista hatalomátvétel előtt álló országba.

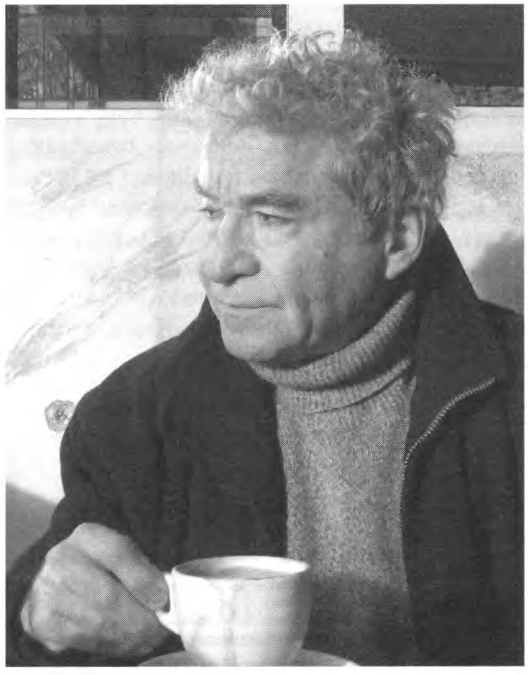

– Szülei hogyan értékelték ezt a döntésüket?

– Megbánták, hogy itt ragadtak. 1956-ban volt egy alkalom, amit „sikeresen” elszalasztottunk, nyolc év múlva pedig elvették az útlevelemet, amit csak 1969-ben kaptam vissza. Egyenesen Izraelbe mentem, majd egy év múlva jövendőbeli feleségem is követett.

– Ennyire egyértelmű volt a választás? Egyáltalán, mi az anyanyelve?

– Izraelinek éreztem magam, hisz mindenki tudta, hogy más vagyok, más világból érkeztem, ami meghatározott. Ám Izraelbe új oléként érkeztem: öt évesen kerültem Pestre, és az azonosulás vágya oly erős volt, hogy gyorsan elfelejtettem héberül, ötéves korom előttről csak egy-két emlékfoszlány él bennem. Feltételezem, hogy szüleim kint is magyarul beszéltek, mert héberül nem tudtak elég magas fokon.

– Ön annál inkább, mégis magyarul ír és legutóbbi kötete meglepően érett, egységes képet mutat.

– Naplóírással kezdődött: amolyan olvasónapló volt ez, amibe észrevételeimet jegyezetem fel. Legfeljebb olvasmányaimból sejthettem volna, hogy érdeklődésem az irodalom felé irányul. Verseim kiforrottsága az utóbbi évek erős koncentrációjának köszönhető: van időm, képes vagyok az összpontosításra. A naplóban feljegyzett mondatokat csiszolgatom: valami rejtélyes belső törvény hatására, a húzások, tömörítések, mondatfarigcsálások során végül versekké kristályosodnak a gondolataim, melyeket az ébredés perceiben vagy az éjszaka közepén vetek papírra, olykor már akkor megérezve bennük egy vers magvát.

– A modern héber líra a példa, hogy nem csak anyanyelven születhet nagy költészet.

– Otthonosabban mozgok a magyar nyelvben, mert anyanyelvemként tudom elismerni. Ritka, hogy valaki

Mása

Dávid

URI ASAF

*Apollónia**

A tengeren szántanak,
a partról látom, ahogy valaki az eke mögött halad.
Az ég egyszerre tenger és sivatag.
Vékony ország adta élet, kínzó szomjúság,
a homok felissza a lánctalpak nyomát.
Arany rudakon gurul az est, gurul a ház.
Fehér kutyaszőr kavarog az égben,
díszbe öltözött, szárnyas homokvigasz.

Ágáve

Reggel felfelé tűznek a sugarak,
a nap magához emeli a tegnapi vörös aranyat.
A zömök ágáve átölel.

Csendes utcán kevés sár,
a lapon, a sorok között ugyanaz a zárvány:
„Isten minden kaput eláll".

A szarka

A szarka fekete-fehér éjszakára riad, és rikoltva felszáll.
Raszteres képén a jel kezemnél fogva ráncigál.
Szoknyája alatt tollak, kulcsra zárt bútorok.

Süt a nap, elégedett vagyok,
a ház mögött arcnélküli mozdony,
alacsony, rejtőzködő láng.

*Apollónia = ókori kikötő a Földközi Tenger partján

több nyelven, azonos színvonalon tud alkotni. Verseket olvasok görögül, ógörögül, héberül, angolul, németül, de magyarul gondolkodom. Az anyanyelv rettenetesen érzékeny dolog: olyan, mint egy zenésznek Mozartot játszani. Mozart interpretálása közben – akár egy éles fénybe állított bőrfelületen – minden apró hiba, hiányosság megmutatkozik. Így van ez az írással is: aki merészel nem az anyanyelvén írni, az megbukik.

– Mégis olyan érzése van az embernek, mintha fordítást olvasna. Valami, a magyar lírában szokatlan, a mediterrán költészetre jellemző atmoszféra árad belőlük. Nekem elsőként Jabés, Pessoa, Lorand, Ritszosz jutott eszembe.

– Talán mondhatjuk, hogy én vagyok az egyetlen magyar nyelven alkotó mediterrán költő. Egyébként Pessoa vagy az ibériai zsidó költészet – például Ibn Gabirol versei – számomra is fontosak.

– Itt van előttünk egy Celan-kötet is, a költő mintha töredékességével, lecsupaszított nyelvezetével hatott volna önre.

– Legfőbb kedvencem, akit még utánozni sem mernék, Emily Dickinson, aztán Celan, akinek hasonlíthatatlan világa a holokauszt traumájából táplálkozik. Én ezt csak elbeszélésekből ismerem, de saját, hétköznapi szorongásaimat sem adom tovább a verseimben. Kissé félek Celantól, van benne valami rettenetes szakadék. Iszonyú nyugtalanító, viszont a Celani forma, szó- és képalkotás nagyon izgalmas.

– Mennyit ismert az anyanyelvi hagyományból, mennyire volt meghatározóbb az izraeli?

– Ady, József Attila életművét felületesen, de ismertem, elvégre itt érettségiztem. Ma már mindkét irodalmat nyomon követem, és az ELTE hebraisztika szakán szemináriumot tartok, ahol fordítással próbálkozunk. Kedvelem Agi Mishol és Yona Wallach verseit, nagyra tartom Vörös István, Jász Attila munkásságát, de épp most olvasom – vegyes érzelmekkel – Nádas trilógiáját. Említhetném Petrit is, akit a hatvanas években ismertem meg, de akkor még nem sejtettem kicsoda. Sok

kitűnő költő van, ám érdekes, hogy Izraellel ellentétben a női költészet nem olyan erős, igaz, Tóth Krisztina vagy Székely Magda verseit nagyon szeretem.

– Új kötetének címe Festőversek. Egy festményt szemlélni kell, költői képei többsége viszont megjeleníthetetlen. Ugyanazt akarja kifejezni e két tevékenységgel? Jómagam másféle képekre számítottam e sötét tónusú festmények helyett.

– Csupán arra céloztam, hogy a képszerűség visszaadható a szövegben. Művészeti életem 1996-ban egyszerre indult e két síkon, noha rajzolni tanultam korábban. Festményeimet látva általában ugyanezt mondják, holott egy ember alkotja őket. Eddig két önálló kiállításom volt Pannonhalmán, a harmadikra most készülök Jeruzsálemben, ahol tagja vagyok a helyi festőművész-szövetségnek, valamint egy Jerusal(e)mix nevű festészeti körnek.

– A diaszpórában élő művészekre jellemzőbb a kulturális, történelmi jelek, utalások használata.

– Örökségem univerzális: Európa, az ókori és a középkori zsidóság kultúrája, a Meister Eckhart-féle keresztény metafizika épp úgy beletartozik, mint József Attila vagy Farkas István művészete. A két vagy több világban való lét nem engedi, hogy egy témára szűkítsem érdeklődésemet. Minden nap – párhuzamosan a Talmuddal és a kommentárokkal – olvasok Bibliát, és mindig újabb gyöngyszemeket fedezek fel benne.

– A vallásos irodalom is egy a sok hagyomány közül?

– Szekuláris vagyok, de kötelességemnek érzem, hogy minél többet tudjak erről a világról, ugyanakkor a halacha is egyedülálló szellemi produktum, aminek nyelvi, tartalmi gazdagsága kisugározhat az irodalomra. Valószínűleg sokan nem fogadnák el azt a meghatározást, hogy magyar költő vagyok. Nem lehetek. Költő vagyok, aki magyarul ír.

– Magyarországon, mint mondta, idegen maradt – kizárólag a nyelv hozta vissza?

– Barátaim szerint a nyelv, de valójában egy nő. Vagy mindkettő.

VÁGÓ MIKLÓS

Zsidó szerepkártya

Szombat reggel volt. Feri már megint Petinél aludt, mert a péntek délutáni szerepjátékozás elhúzódott. Feri sikeresen kikönyörögte anyjától, hogy Petiéknél alhasson, és majd csak másnap kelljen hazamennie. A két fiú az egész szombatot végigjátszotta. Ha nem szólnak nekik, még enni is elfelejtenek. Petinek mindene megvolt, ami egy valamire való szerepjátékozáshoz szükséges lehetett. Voltak pályaleíró könyvei, volt vagy egy tucatnyi színes kockája és több száz kártyája a legelképzelhetetlenebb karakterekkel. Ezek a kártyák határozzák meg, hogy milyen tulajdonságokkal rendelkezik a játékos. Általában Peti volt a mesélő és Feri a játékos. Mindketten fanatikusai voltak a játéknak, de Feri már a hétköznapi történéseket is egy nagyszabású szerepjátéknak tekintette, ahol ő maga a hős. Osztálytársai kicsit buggyantnak tartották különös szokásai és beszédstílusa miatt, de Ferit ez csöppet sem zavarta. Osztálytársait is csak amolyan epizódszereplőknek tekintette élete történetében. A szombati nap is eltelt, és Feri még mindig Petinél volt. Csak anyja telefonhívására volt hajlandó elindulni haza. Peti anyukája nem szerette, ha fia sötétedés után nem volt otthon, féltette még a városban egyedül. Feri is tudta ezt, s talán emiatt is, nem nagyon sietett haza, mert tudta, hogy otthon nagy fejmosást kap.

Amikor lement az aluljáróba, kinn már majdnem teljesen besötétedett. Peti Újpesten lakott, Feri pedig egy, az Árpád hídhoz közel eső utcában. A metró már benn állt. Feri automatikusan beszállt és leült. Észre sem vette, hogy rajta kívül nincs is más a kocsiban, annyira el volt merülve a gondolataiban. Talán a félbehagyott játék lehetséges folytatásain fantáziált.

A metró elindult.

A következő pillanatban, már az első megállóhoz nyíltak az ajtók. Egy hordányi, üvöltöző, nagydarab férfi éppen Feri kocsiját szúrta ki magának. Feri az utolsó pillanatig remélte, hogy végül a másik kocsiba szállnak…, de nem. Feri még gyorsan le akart szállni, hogy a következő metróval menjen tovább, de izmai már nem engedelmeskedtek. Az ajtók bezáródtak, a horda elszabadult.

Az érthetetlen ordibálásból már ki lehettet venni a szitkozódásokat. Egymást túllicitálva szidtak mindenkit. Először a BKV-t, majd valamelyiknek eszébe jutottak a rendőrök. Erre az egyik legnagyobb darab megmutatta, hogy mit csinálna egy rendőrrel. Hatalmasat belerúgott az ajtóba. Feri azt hitte, hogy az a hatalmas rúgástól kiszakad. Erre a többi is elkezdte szétverni a szerelvényt, mutatva, hogy ők is adnának a rendőröknek. Ez kis ideig lekötötte őket, de szükség volt egy új ellenségre. Az egyik izomagyú elüvöltötte magát:

– Az a mocskos zsidó lesz megint a bíró! Én rúgom fejbe először!

A többinek se kellett több. Talán még csodálkoztak is, hogy a mocskos zsidó ellenfél csapat eddig eszükbe sem jutott. Ráadásul a bíró, az a megkent, zsidó bérenc, aki annak fúj, aki több pénzt ad.

A Szombat diák-novellapályázatán második helyezést elért írás.

Erre aztán végképp elszabadult mindegyik. Eddig a kocsi másik végében voltak, de immár az egészet elkezdték módszeresen aprítani. Ferit is csak most vehették észre, de nem foglalkoztak vele, hozzá se szóltak, mintha ott se volna. Még abba a székbe is belerúgtak, amin Feri ült.

Feri teljesen megmerevedett. Levegőt is alig mert venni. Félt, hogy meghallják össze-vissza kalimpáló szívét. Azt kívánta, bárcsak ne is dobogna. Rettegett attól, hogy hozzászólnak. Érezte, hogy nem lenne képes válaszolni. Egy szótag, még annyi se jutna ki a torkán. Miközben teste görcsös mozdulatlanságban volt, agya tudta, mit kéne tennie. Arra gondolt, hogy a legközelebbi megállónál, az ajtók záródása előtti utolsó pillanatban kirohan a kocsiból, így még követni sem tudják.

Már a Gyöngyösi utcai megálló következett, az ajtók kinyíltak, a dallam megszólalt, Ferinek ugrania kellett volna, de nem tudott. Befuccsolt.

Senki sem mert abba a kocsiba szállni, ahol a vandál sereg randalírozott. Feri továbbra is egyedül maradt a felbőszült vadállatokkal. A félelmén túl, már önmarcangolásba is kezdett. Belülről harapta a száját, hogy valahogy, talán a fájdalom által engedelmességre bírja testét. Érezte, hogy hideg izzadtságtól nyirkos a bőre. A tenyere jéghideg volt és csúszós. Mindeközben az egyik, eddig viszonylag csöndben lévő férfi rákezdett a „megy a vonat, megy a vonat Auschwitzba" című nótára. Ferit abban a pillanatban kirázta a hideg. A félelmen túl már gyűlöletet is érzett. Elképzelte, ahogyan valamely csodás tulajdonságával megöli az összes vadállatot, és „dolgavégezte" kilép a kocsiból.

Mindeközben a Forgách utcai megállóhoz értek. Feri már ugrott volna, de csak a jobb lába mozdult meg. Megijedt saját bizonytalanságától, és még merevebb testhelyzetbe kényszerítette magát. Mérgében, hogy gyávasága miatt még egy megállót kell végigrettegnie, elharapta a száját. Egyszerre megérezte vérének az ízét. Ekkor hatalmas reccsenést hallott. Az egyik ablakot betörték. A nagydarab kopasz diadalittasan emelte magasra vérző kezét.

– Mocskos zsidók! – hangzott a felkiáltás.

Feri tudta, hogy a következő megállónál le kell szállnia. Az Árpád híd közeledésével érezte, hogy lábait már meg tudja mozdítani. Csak az ajtóra összpontosított.

A világos megálló hirtelen bukkant elő a sötétségből. Feri ugrásra készen várta a megfelelő pillanatot. A metró lassan megállt, az ajtók kinyíltak. Már csak másodpercek választották el a megfelelő pillanattól. Ekkor megszólalt az ismerős dallam. Feri egy pillanatra tétovázott, de látta, hogy semelyik sem figyel rá. Felpattant és kirohant a kocsiból. Lába beleakadhatott valamibe, mert óriásit esett a padlón. Ekkor meghallotta az ocsmány zsidózást, majd a csattanást, ahogy a metró ajtajai bezáródtak. Nem mert hátranézni, csak felugrott és átrohant az aluljárón, be a lakótelepre, a toronyházba, felfutott a negyedik emeletig, a bejárati ajtónak esett, és dörömbölt.

A következő pillanatban anyukája nyitotta is az ajtót, és már kezdte volna fia leszidását, hogy hol volt ilyen sokáig, de minden szó elakadt a torkán, amikor meglátta a vérző szájú, izzadt Ferit.

Feri édesanyjához ugrott, görcsösen átölelte és ezt suttogta, „ugye nem vagyok mocskos, ugye nem?"

Tisztelt olvasók és üzletfelek!

Tájékoztatjuk Önöket, hogy ingatlan hirdetési rovatot indítottunk. Várjuk mindazon magánszemélyek és ingatlanirodák jelentkezését, akik megbízható és költséghatékony módon, igényes célközönség számára szeretnének hirdetni.

Előfizetők részére a hirdetési díj 480 Ft/ingatlan, egyéb esetben magánszemélyeknek 980 Ft/ingatlan. Ingatlanirodák médiaajánlatunkat a www.szombat.org internetes oldalunkon tekinthetik meg.

Jó üzletkötést kívánunk!

IRODA LAKÁS

Zeneakadémia közelében, nagypolgári házban, délnyugati tájolású, nagy belmagasságú, III. emeleti, liftes, utcai két egymásba nyíló szoba balkonnal, hall, korszerű konyha, fürdő, ruhaszárító-raktár, felújított állapotban kulturáltan berendezve, felszerelve bérbeadó.
140.000 Ft rezsi/hó

Érdeklődni: 13-23 óráig
06 70 213-1360

Székely Gábor alapítvány
1125.Budapest XII. ker. Istenhegyi út 67.
Adószám: 18232527-1-43
Bankszámla szám: 10404027-02901495-00000000

A Székely Gábor Alapítvány Kuratóriuma 2006. május 16-án megtartott kuratóriumi ülésén megtárgyalta és elfogadta az alapítvány 2005. évi beszámolóját és közhasznúsági jelentését.

Eszközök és források egyező összege	4.773 ezer Ft
Összes bevétel	5.091 ezer Ft
Összes kiadás	4.760 ezer Ft

A Székely Gábor Alapítvány a 2005. évi személyi jövedelemadó egy százalékának felajánlásakor kedvezményezettként 192.004.-Ft-ot összeget kapott, melyet a Yad Vashem Intézet által kitüntetett zsidómentőknek juttatott szociális segélyként gyógyszerellátásuk költségének támogatásához használt fel.

HELLER ÁGNES

Zsidók ábrázolása a jelenkori történelmi regényben

Megint divatossá vált a már egyszer majdnem eltemetett történelmi regény. Umberto Eco regénye, *A rózsa neve* azonban új iskolát alapított. Az utóbbi húsz esztendőben egymás után jelennek meg angol, amerikai, török, német, francia, olasz és persze magyar szerzőktől efféle, újszerű történelmi regények. Újszerűségüket mindenekelőtt az jellemzi, hogy másutt tapintják ki a történelem úgynevezett határpontjait, mint a hagyományos történelmi regény. Háború és polgárháború nem játszik nagy szerepet bennük. De az erőszak igen. Az erőszak áldozatai nők, eretnekek és zsidók. Csak az általam olvasott könyvekben három pogromot és két vérvádat számoltam össze.

Az új történelmi regény a történelem áldozatait állítja előtérbe. De a történelem áldozata csak akkor lehet fontos szereplő vagy esetleg főszereplő egy történelmi regényben, ha kapcsolatban áll a történelem főszereplőivel. A mai történelmi regényben szereplő zsidók nem egy kelet-európai stetl lakói. Többnyire szefárd vagy keleti zsidók, gazdagok és befolyásosak. S nemcsak gazdagok, hanem valamiféle tudás vagy képesség birtokosai is. Az egyetlen általam ismert kivétel a „trienti zsidónő", s ő is csak ezért, mert a főszereplők – a különböző politikát képviselő reneszánsz katolikus méltóságok – konfliktusainak tárgya. Egy vérvádról van szó, melyet a Savonarola típusú, fundamentalista fanatikusok a megcsappant „népi" hit megerősítése érdekében szerveznek meg, holott maguk sem hisznek benne. Vannak olyanok a zsidó közösségben, akik vállalják a mártíriumot, vannak, akik megkeresztelkednek. Az utóbbit teszi a „trienti zsidónő" is, hogy a még menthetőket megmentse.

A pogromok leírása történelmileg hiteles, így például a 14. század végén Aragónia (Palma, Barcelona) esetében is. Erről a pogromról amúgy is sokat tudunk, hiszen ez tette tönkre a gironai híres kabbalista közösséget. A pogrom nyomán Palmában is kipusztul a magas kultúrájú zsidó közösség. Egyesek vállalják a mártíriumot, mások véletlenül lesznek „népi" erőszak áldozatai, megint mások felveszik a kereszténységet, és – marannusokként – titokban gyakorolják a zsidó vallást, végül mások muszlim földre menekülnek. Szintúgy dokumentumok támasztják alá, hogy II. Clemens pápa megálljt parancsolt egy pogromsorozatnak.

Néhány zsidó szereplő, így például Gersonidész alakja, szintén kevéssé fikcionált. Mások esetében, a hiteles ábrázoláshoz az elbeszélő egy fikciót ragasztott hozzá, mondjuk egy „szerelmi szálat", melyről a történelemkönyvek persze mitsem beszélnek. Ez történik (a szerző saját bevallása szerint) Pascal Rey *A pálmai kartográfus* című regényében. Ábrahám, a pálmai kartográfus történelmi szereplő, akit Aragónia királya megbecsül, gyakorta személyesen fogad, s „az iránytű nagymestere" kitüntetésben részesít. Szükség van rá, ahogy a többi pálmai zsidó kartográfusra is. Ők készítik a tengeri térképeket, melyek nélkül a viszonylag biztos hajózás lehetetlen lett volna. A viszonylag biztos hajózás volt a felfedezések, a felfedezések pedig a hatalom kiterjesztésének feltétele. Mint megtudjuk, még Amerigo Vespucci is a pálmai zsidó kartográfusok térképeit használta.

A zsidók ábrázolásánál, ahogy az eretnekek és nők ábrázolása esetében is, gyakori az idealizálás. Nehéz elkerülni az áldozatok idealizálását, mikor a szerző abszurd rágalmak katasztrofális kimenetelét ábrázolja. Az eretnékégetéseknél az áldozatok idealizálását szinte egyetlen szerző sem kerüli el. A zsidók ábrázolásában azonban kétszer igen. De ezekben a regényekben a zsidók nem, vagy még nem áldozatok. A „nagyúr" pálmai kartográfus a pogrom előtt hal meg. Zsidóságát meg nem tagadja, de közössége fundamentalista és gyakorta irigy tagjaival állandó konfliktusban áll. Waever *A papírok összeesküvése* című regénye főszereplőjének esetében már erről sincsen szó.

A papírok összeesküvése című regény alaptörténete megint történelmileg teljesen hiteles. A hamis váltók kibocsátásából származó első tőzsdekrachról van szó. Ezzel együtt, még ennél többről is, ugyanis egy szemléletváltásról: hogy a papír is pénz lehet, ugyanúgy mint az arany.

Waever, a regény főszereplője ismert zsidó bokszoló, aki a regény szerint a modern bokszolás szabályait ki-

alakította. Mint az előszóból megtudjuk (a regény a már idős Waever régies stílusban írt önéletrajza), egy ilyen zsidó bokszoló valóban létezett, de történetünk koránál később élt. Az alak tehát „kitalált", ahogy fikció Waever személyes története is. Azonban a családja (melynek nevét a „ring" számára ő angolosította) sokkal kevésbé az. Egy Angliába visszatért szefárd családról van szó, gazdag üzletemberekről, akik az éppen abban az időben megnyíló lehetőséget kihasználva, többek között tőzsdespekulációval is foglalkoznak. Waever apját meggyilkolják, s fia eldönti, hogy a gyilkos nyomára jut. Tudnivaló, hogy akkoriban Angliában nincs rendőrség, s London városában a szervezett bűn az úr. Waever csak azért tudja az ellene irányuló gyilkossági kísérleteket elhárítani, mert nemcsak „detektív", hanem bokszoló is. Ennek szimbolikus jelentőségét nem kell hangsúlyoznom. De Waever nem idealizált figura. Harcos, aki egyúttal túlélő is. Sem vallásos, sem vallástalan. Apja gyilkosát keresve hol a bűnözők főnökének, hol az egyik, hol a másik, egymással élethalálharcban álló banknak a védelmét élvezi. Ebben a regényben mégis ő a legtisztességesebb ember, holott embert öl – igaz, önvédelemből – s azt is megtudjuk róla, azaz tőle, hogy mikor annakidején ifjúkorában elköltözött otthonról, apja pénzéből is vitt magával egy nem jelentéktelen összeget.

A történelmi regények egyik mellékszála a bibliai regény. Itt is van újság, a bibliai „nőregények" elszaporodása a „nőregények" általános elszaporodásán belül. Sárán kívül azokról a bibliai nőalakokról szólnak a regények, akikről a Szentírás egy-egy epizód kivételével hallgat.

Így például van regényünk Dináról és Cipporáról is. Színvonaluk messze elmarad a történelmi regények színvonala mögött. Ez persze nem csak a ma divatos bibliai nőregényekre nézve igaz, de igaz a hagyományos Mózes- és Jézus-regényekre vonatkozóan is.

Tehát a zsidóság „divatba jött", legalábbis a regényirodalomban. Ha jelentős regény születik ebből a divatból, annak csak örülni lehet, ha jelentéktelen, akkor csak tünetnek tekinthetjük. De mint tünet is érdekes.

„Zsidókérdés" – álkérdés

Megkésetten írunk a könyvről, ám fontossága miatt jobb későn, mint soha.

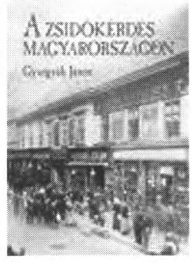

Gyurgyák János: A zsidókérdés Magyarországon. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 788 oldal, 4200 Ft

Minden könyvnek számtalan olvasata lehetséges. Egy szépirodalmi mű esetében teljesen természetesek az egymástól gyökeresen eltérő vélemények, hiszen a műveltség- és ízlésbeli különbségek alapvető fontosságúak az olvasottak megértését és megítélését illetően. Ezzel szemben, ha egy eszmetörténeti munkával kapcsolatban fogalmazódnak meg *egymást kizáró* értelmezések, a szerző felelőssége is fölvethető.

Gyurgyák János terjedelmes könyve, *A zsidókérdés Magyarországon*, annak idején megosztotta olvasóit, amit jól mutatott a kézirat vitája az MTA Történettudományi Intézetében, majd a megjelenést követően a sajtóban. Egyesek antiszemitizmusról beszéltek, mások arról, hogy hiánypótló könyv született. Minderre nem ad kielégítő magyarázatot a téma kényessége, hiszen nem lehet valami egyszerre antiszemita és hiánypótló, legföljebb egy antiszemita számára. A könyv ellentmondásos fogadtatásának magyarázatát tehát nem külső tényezőkben kell keresni, hanem szerzője megkérdőjelezhető szemléletmódjában és sajátos hangnemében.

Mindenekelőtt azonban érdemes Gyurgyák címválasztásával foglalkozni, a „zsidókérdés" szó használata, különösen idézőjel nélkül, ugyanis nehezen indokolható. Korántsem valamiféle rosszul értelmezett politikai korrektség miatt, egyszerűen azért, mert nem volna szabad *közös* nyelvet használni emberellenes eszmék szellemi örököseivel. Gyurgyák tisztában van a probléma súlyosságával, könyvének előszavában szükségét is érzi némi magyarázkodásnak. „A címben szereplő zsidókérdés szó (…) olyannyira érzelmekkel és (…) másodlagos, rejtett jelentésekkel telített, hogy sokak szerint használata önmagában is antiszemitizmust jelent. Nem osztom ezt a véleményt, hiszen úgy gondolom, hogy a szavaknak vissza kell adni eredeti értelmüket." Természetesen lehet erre törekedni, vannak azonban olyan szavak, amelyek olyannyira elhasználódtak, hogy eredeti értelmük többé nem adható vissza (pl. élettér). Helyettük szerencsésebb lenne új kifejezéseket találni, hiszen mindig lesznek olyanok, akik mit sem törődnek a szavak eredeti jelentésével, ráadásul igencsak valószínű, hogy miután megszabadultunk a „zsidókérdést" terhelő különféle áthallásoktól, nem maradna belőle semmi. „Van (…) egy (…) komolyabb érv is a szó használata ellen, mégpedig az, hogy azért nem szerencsés ezt a terminust használni (…), mert ha kérdésről van szó, akkor magától értetődően válaszoknak is lennie kell. Mint ahogy a probléma szó is maga után vonja a megoldást. (…) Nagyon sokan (…), akik a zsidókérdés vagy a zsidóprobléma szót használták, valóban azt gondolták, hogy a kérdésre választ kell adni, a problémát meg kell oldani, s innen már csak egy ugrás a végső megoldás. Ezekben az érvelésekben nem hiszek. Nem hiszek ugyanis azokban a[z] (…) ideológiákban, ahol a kérdések és problémák arra valók, hogy egyszer s mindenkorra megoldják őket." Sokan azonban hisznek, többek között erről szólt a huszadik század,

amelyben két kollektivista totalitarizmus játszotta a főszerepet.

A magyar zsidóság *csoportos* asszimilációra irányuló erőfeszítései Gyurgyák szerint sikertelennek bizonyultak. A történelmi események alakulásán túl ezt egyrészt azzal magyarázza, hogy „a csoportos asszimiláció gondolata a modern korban, tehát a nacionalizmus megjelenése után eleve lehetetlent kívánt", másrészt a dualizmus időszakának liberális szellemiségű politikusai nem tulajdonítottak kellő figyelmet az asszimiláció csődjére figyelmeztető jeleknek, ami az antiszemita mozgalmak fokozatos térnyeréséhez vezetett. Az asszimiláció kudarca szerinte akkor bizonyosodott be végérvényesen, amikor a két világháború között a társadalom jelentős része támogatta a zsidóság jogainak korlátozására irányuló törekvéseket.

Az asszimilációról alkotott véleményét Gyurgyák is támadhatónak tartja, ennek ellenére úgy véli, hogy tévedés minden disszimilációs álláspontot eleve zsidóellenesnek nyilvánítani. Ebben minden bizonnyal igaza van, elképzelése azonban nem is vitathatósága miatt kifogásolható elsősorban, sokkal inkább azért, mert kiindulópontként, nem pedig végkövetkeztetésként fogalmazódik meg, a vizsgálódás irányát tehát prekoncepciók határozzák meg. Az asszimiláció eredményességének megítélése ugyanakkor bonyolult feladat. Európában elsőként nálunk emelkedett az állami politika rangjára a zsidónak nyilvánított állampolgárok megkülönböztetése (numerus clausus), politikai kultúránk eltorzulása, valamint a disszimilációs és antiszemita elképzelések elterjedése azonban nem az asszimiláció kudarcával magyarázható, hanem a társadalom kohéziós erejének meggyengülésével, továbbá a hagyományos antiszemitizmust fölerősítő bűnbakkereséssel. Az első világháborút megelőzően az antiszemitizmusnak nem is volt igazán komolyan vehető társadalmi bázisa, a nemzetiségek arányszámának növekedésétől rettegő politikai elitnek ugyanis *ekkor még* szüksége volt az önként (!) asszimilálódni vágyó zsidóságra. A „zsidókérdés" napirendre tűzését a területi elcsatolások után kezdték egyre többen és egyre hangosabban követelni, amikorra az asszimiláció visszavonhatatlanul elvesztette korábban betöltött szerepét.

Annak alapján, hogy Gyurgyák sérthetetlennek tartja a polgári jogegyenlőség eszméjét, azt lehetne feltételezni, hogy *egyén*ben gondolkodik, könyvének egyik legszembetűnőbb jellemzője mégis a kollektivista szemléletmód érvényesítése. Talán ez magyarázza azt is, hogy a magyar társadalmat két szembenálló sorsközösségként láttatja. „A hazai zsidóság számára (...) az orosz csapatok megérkezése valóban *felszabadulást* jelentett (...). Számukra a két világháború közötti magyar történelem nem volt más, mint a vészkorszakhoz vezető egyenes vonalú út, s a Horthy-korszak egy lényegét tekintve antiszemita politikai rendszer, amelynek végkifejlete logikusan következett az előzményekből. Ennek megfelelően úgy vélte a hazai zsidóság többsége, s vele együtt a hazai baloldal, hogy Magyarország vezető politikusait (...) súlyos felelősség terheli a történtekért. (...) Ezzel szemben a magyar társadalom nem zsidó többségének ez az időszak a háború elvesztését jelentette, az orosz csapatok megérkezése pedig a *megszállást*, s mindazt, amit ez az okkupáció magával hozott: az ország lerombolását, nők megerőszakolását, ártatlanok elhurcolását, az egyházak és a vallásos gondolkodás háttérbe szorítását (...)." Kétségtelen, hogy a háború vége egyeseknek *fel*szabadulást, másoknak viszont inkább *fél*szabadulást, esetleg *meg*szabadulást jelentett. Nem volna szabad azonban megfeledkezni arról sem, hogy zsidók és nem zsidók gyakran ugyanazt voltak kénytelenek átélni, hiszen zsidó nőket *is* megerőszakoltak, ártatlan zsidókat *is* elhurcoltak és persze a vallásos zsidó gondolkodás *is* háttérbe szorult... Ugyanarról az időszakról tehát akár rendkívül hasonló tapasztalatokat is lehetett szerezni. Származástól függetlenül.

Egy társadalom nem nyilváníthat tabuvá bizonyos kérdéseket arra hivatkozva, hogy feszegetésük érzelmeket sérthet. A könyvnek talán éppen az a legnagyobb érdeme, hogy elősegítheti a múlt tisztázásához nélkülözhetetlen párbeszéd kialakulását

Gyurgyák szerint „(...) kialakult az a – máig tartó – ördögi kör, amely az egyik oldalon *védi a védhetetlent* (a vészkorszak tényeinek elhallgatása, a felelősség kisebbítésének kísérlete stb.), a másikon pedig a magyarság kollektív felelősségéről (?) beszél, s a vészkorszak újabb és újabb felelevenítésével nehezíti a magyar nemzettudat regenerálódását (sic!), továbbá a zsidóságra nézve kellemetlen igazságok (sic!) kimondását automatikusan antiszemitizmusnak nyilvánítja". Egy nép kollektív felelősségéről beszélni valóban elfogadhatatlan, a magyarság egészét azonban nem vádolja senki. Amennyiben mégis előfordulna ilyesmi, határozottan vissza kell utasítani. A nemzettudat regenerálódásának útjában mindenesetre nem a holokauszt állandó (?) fölemlegetése áll, hanem a múlt bevallatlansága és a felelősség másokra való áthárítása. Aki pedig figyelmen kívül hagyja, hogy kellemetlen igazságok kizárólag egyénekről fogalmazhatók meg, azt joggal nyilvánítják antiszemitának, mégpedig azért, mert antiszemita nyelvezetet használ.

Egy társadalom nem nyilváníthat tabuvá bizonyos kérdéseket arra hivatkozva, hogy feszegetésük érzelmeket sérthet. A könyvnek talán éppen az a legnagyobb érdeme, hogy elősegítheti a múlt tisztázásához nélkülözhetetlen párbeszéd kialakulását, vitathatósága miatt ugyanakkor könnyen előfordulhat, hogy az igazán fontos kérdések csak érintőlegesen kerülnek szóba. Gyurgyák fölkészültsége és közösségi terápiára irányuló törekvése mindenesetre elismerést érdemel. Még azzal együtt is, hogy időnként kimondottan nehéz félretenni az olvasottakkal szembeni fenntartásokat.

Csőke Zoltán

Könyvmoly

Csáki Márton rovata

Folyamatos jelen idő

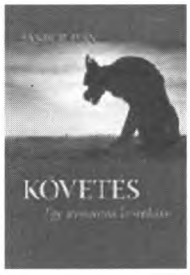

Sándor Iván: Követés – Egy nyomozás krónikája. Kalligram Kiadó, 2006; 274 oldal, 2100 Ft

Ki tudja, hányszor jelentették már be az elmúlt száz évben – jobb esetben „csak" túlontúl szkeptikusnak bizonyuló professzorok, még gyakrabban azonban maguk az írók – a regény halálát? Mintha csak várták volna. Lassan – Borgeshez hasonlóan – mi is tudomásul vehettük, hogy az irodalom mindig saját kimúlását jósolja, ami egyfajta sajátos apokalipszisként nyilvánvalóan a mai fogalmaink szerint létező emberiség végét jelentené. Valóban volt néhány évtized – az európai tudat szétfoszlását követően, a koncentrációs táborok, a totalitárius rendszerek évszázadában –, amikor nevetségesnek látszott történetekkel bíbelődni. Később a nyelvet szétmállasztó posztmodern, az írót is felszámoló kísérleti irodalom, az igazság fogalmát sem kímélő dekonstrukció tette lehetetlenné az objektivitásnak még a látszatát is. Vagy a végletes szubjektivitását: volt ugyanis egy utolsó kísérlet a bomlás ellenében, a háború előtti modern regény, ami Szerb Antal szemében még kolosszális blöff volt csupán, ám bizonyossá vált, hogy vívmányai – a kollázstechnika, a „tudatfolyam" vagy a szimultanizmus megteremtésére irányuló próbálkozások – megkerülhetetlenek. És tudja, tudatosan vállalja ezt a hagyományt Sándor Iván, hisz ebben a banalitásában is heroikus vállalkozásban – az Időben élő ember megragadásában, a mulandóság elleni küzdelemben – rejlik a regényíró örök hübrisze.

Valószínűleg nincs még egy kortárs magyar író – talán Závada kivételével –, aki olyan behatóan foglalkozna a regény teóriájával, poétikájával, aki annyit várna a regénytől, mint ő. Szinte felváltva jelennek meg regény és idő kapcsolatát vizsgáló tanulmánykötetei, illetve regényei, akárha előbbiek újabb, mélyebb felkészülések, alapvetések lennének rákövetkező művéhez. „Monomániás író vagyok", mondta egy interjúban. És tényleg: hőseihez hasonlóan – akik valamilyen dokumentum, fénykép, napló alapján egy számukra ismeretlen, mégis hozzájuk tartozó történet nyomába erednek – megszállottan kutatja, szabályosan „bejárja" azt a nagyon is valóságos teret, ami az egyéni sors és a történelem, vagyis az egykori szereplő és az elemző elbeszélő tekintetének kereszteződésében terül el. Kicsit olyan ez, mint amit állítólag Einstein mondott, amikor a relativitáselmélet lényegéről kérdezték: ha az ember elég sokáig bámul előre, egyszer csak megpillantja a saját tarkóját.

Nehéz volna megmondani, miről szól a *Követés*. A modern regény eredményeinek beépítése, amit Sándor ördögi ügyességgel valósít meg, nem az írást, sokkal inkább az értelmezést teszik esetlegessé. Van először is az elbeszélő – Iván –, akiben ötvennyolc év múltán, egy véletlen baleset következtében felrémlik saját egykori tekintete: a tizennégy éves fiúé, aki a Téglagyárba hajtott menetből egy kerékpárost nézett. És itt vége szakad a kronológiának – bekezdésekként, olykor egy mondaton belül váltakozni kezd az időpont, a kor, az elbeszélő személye. Iván gondolatai, anyjának nagynénjéről – Giziről – szóló, tőle hallott történetének darabkái vagy a harcoló alakulatok csapatmozgásait őrző háborús feljegyzések követik egymást, látszólag áttekinthetetlenül. Iván arra a néhány napra próbál *pontosan* visszaemlékezni, amit Verával élt át a rommá lőtt, holtestekkel teli Budapesten. A nyomozás nem más, mint hogy kitöltse emlékezete vakfoltjait, megtalálja az egykori helyszíneket, meghatározza a napokat, ehhez azonban mások történeteire van szüksége – ahogy a Carl Lutzról forgató svájci dokumentumfilmesek az ő elbeszélésére vannak rászorulva. Mert Carl Lutz, aki nélkül az elbeszélőnek semmilyen emléke nem lehetne, és akivel Gizi még a háború alatt „munkakapcsolatba" került, nem kevésbé fontos szereplője a könyvnek. Egyszóval „sok főszereplőssé" válik a mű, mindenki a másik tekintetébe kapaszkodik, hogy eljuthasson önmagához. Ennek a technikának persze megvan az a veszélye, hogy nem „a történetre", nem egy plasztikus regényalakra fogunk emlékezni, hanem arra, ahogy ez a mindent látó tekintet egy pillanatra – az olvasás időtartamára – egyberántja a káoszt. Térképet rajzolhatnánk a regény alapján – Iván meg is tapogatja egykori léptei nyomát az aszfalton –, kissé túlírt, akkurátus leírásai nem puszta stíluselemként funkcionálnak, miközben egymásra kopírozódnak az emlékek és az emlékekről szerzett ismeretek. Mivel a követő önmagát követi, kénytelen megbirkózni azzal a feladattal, amit a megélt tapasztalatok és a megszerzett tudás egymásra rakódott rétegeinek szétbontása jelent. Az objektivitásban talán nem hisz – története ugyanis pont annyira véletlenszerű, mint hogy kiállították a halálmenetből –, abban azonban igen, hogy a „világrend szerkezete az egyes esetben is fellelhető", hogy a történetek összetartoznak, és nincs, nem lehet végük. Agota Kristof szavaival: *Holnap, tegnap, mit jelentenek ezek a szavak? […] Mindez most van. Nem volt, nem lesz. Ez van. Mindig. Minden egyszerre. Mivel a dolgok bennem élnek és nem az időben. És bennem minden jelen idejű.*

Sándor „nyomozása" nagyjából *A helyszín* című regényével kezdődött. Akkor alakulhatott ki benne, amit – gondolom én – a regényről tart: nevezetesen, hogy az ember lényegéhez tartozik, akár a játék, a túlélés, a tanúskodás, az erotika vagy a halálfélelem. A megismerés eszköze, ami valahol az ösztönösség és az intellektus közti határvidéken születik. Lehet-e felejteni? Lehetséges-e nem a múltban élni? Amit tudhatunk, hogy „nevetséges bizonyos eseményeket túlságosan távolinak tekinteni".

SALAMON KÓSER ÉTTEREM

Döntés elhalasztva

Dermesztő csend és üresség fogad bennünket, amikor egyedüli vendégként benyitunk a magát „glatt" kóserként aposztrofáló Salamon étterembe. A pincérek feltápászkodnak, kölcsönös zavarunk közepette helyet foglalunk, amiből választék ugye van bőven. Ami a külsőségeket illeti, minden kicsit esetlegesnek tűnik. A szépen terített asztal enyhén orientális hangulatú és elegánsnak nevezhető, ugyanakkor az étterem belső tere elveszíti a küzdelmet a jó ízléssel folytatott elkeseredett harcban. A szegényes, hevenyészett szentföldi plakátok és egy jól szituált iskola tornatermére emlékeztető enteriőr megnehezítik a komfortérzet kialakulását. Szerencsére a konyha szilárdabb irányvonalat követ, noha ez is meg-megbiccen egy-egy komolyabb (?) kihívásnál. Az előételként felszolgált, tojáskrémmel töltött rántott gombafej friss, ízletes és ötletes, a mellé kínált rizsköret viszont amatőr. A maceszgombócos húsleves forró és karakteres, a gombócok megfelelő méretűek és állagúak. Az első komoly elismerést viszont egyértelműen a párolt marhaszeletekkel, főtt tojással érkező sólet váltja ki, amely kétségen kívül benne van a legjobb pesti nyolcban. Na jó, talán az ötben is, különösen akkor, ha a csak igen kevés helyen megcsodálható „kugli" feltétet is ideveszem, márpedig az tényleg megér egy külön misét. Sajnos a másik főételünk kevésbé arat osztatlan sikert, noha az ízek rendben lennének, de a magyaros hátszín rágós, kemény, egyedül a lecsós ragu élvezhető önfeledten. Palacsintákban viszont nagyon otthon van a Nagydiófa utcai étterem. A diós, csokiöntetes palacsinta (unter uns gesagt: Gundel), és a „Nagyi" fahéjas almával töltött, vaníliaszószos palacsintája igazi édes, keleties kóser csemege. Közben szerencsére még kétasztalnyi vendég érkezik, így a hely kezd élettel is megtelni, de ha igazán ki akarnák hozni magukból a maximumot, érdemes lenne konzultálni egy belsőépítésszel. Kár visszaélni a szinte riválisnélküli helyzettel, ha egyszer jobban is lehetne csinálni.

– dibbuk –

Summary

In connection with the „revolution" at Kossuth tér (demonstration outside the Parliament) János Gadó claims: *„Through the aggressive street demonstrations, the opposition reflects a very bad picture of itself, not of the government. All this is a blow at democracy, because at the time of a lack of confidence and an economic crisis, each move by the government ought to be looked at in a thoroughly critical manner."*

We publish the eloquent speech made by Tony Blair before the very end of the war in Lebanon, about the war of values.

We publish an article by Claudia Roden (*Couscous or Gefilte Fish*; with the permission of the the *Jewish Quarterly*) about Israeli gastronomy. „In Tel Aviv everybody is out and about in the evenings, the city is full of restaurants and they are packed and buzzing with noise and activity."

In our series on the Jewish communities of the newest EU member states, Péter Szegő reports on the life of the very small Slovenian community.

Zou can read an interview with Eszter Lányi, one of the leaders of Haver Foundation, and Csaba Kürti, owner and operator of a dating website: jmpoint.hu. Having worked together with two previous leaders of MAZSIHISZ (Association of Jewish Communities of Hungary), Eszter Lányi says: "I was never allowed to work at my own pace, plus new initiatives always had to be carefully presented so that they »get passed«, and on the long run all this became very demanding…It is difficult to cope, when you are aware of what issues are in focus in the international Jewish community, yet here in Hungary they act as if MAZSIHISZ and the synagogue were the community itself."

Ágnes Heller writes about the changes in the Jewish novel.

In an interview to Szombat, Uri Asaf, an Israeli poet and painter living in Budapest and writing in Hungarian said: „The mother tongue is a terribly sensitive thing: it is like playing Mozart is for a musician. When interpreting Mozart – like on a piece of skin under sharp light – all the tiny faults, defects will show. This is how it is with writing: those who dare to write in a language other than their mother tongue, will fail." We also publish poems and pictures by Uri Asaf.

In our culinary section our author, *dibbuk* tells the readers about Salamon, the orthodox kosher restaurant in Budapest.